

TÜRKİYE'DE RADYO VE TELEVİZYONUN TARİHÇESİ

güney gönenc

I. GİRİŞ

Bu yazıda ülkemizde radyo ve televizyonun tarihçesi, ilk radyo istasyonunun 1927'de çalışmaya başlamasından 1975'e kadarki gelişmeler kısaca verilmiştir. Gelişmeler şu yönleriyle ele alınmıştır:

- Kurulan vericiler, alıcı sayıları,
- Yayınların ve programların niteliği,
- Yasal düzenlemeler.

Radyo ve televizyon dalındaki gelişmeleri ülkenin sosyal ve ekonomik koşullarından soyutlayarak ele almaya olanak olmadığından, gerektiğinde bu koşullar üstünde de kısaca durulmuştur.

Gelişmeler zaman içindeki akışıyla ele alınmış, bu bakımdan 1927-1975 arasındaki 48 yıllık süre yedi döneme bölünmüştür.

Bildiğimiz kadarıyla ülkemizde

Güney Gönenc, Y. Prof. Dr., ODTÜ.

radyo ve televizyonun tarihiyle ilgili kapsayıcı bir yapıt henüz yayınlanmamıştır. Bu nedenle, bu yazıdaki bilgiler çokça sayıda yazı ve yapıta dağılmış bilgilerden derlenmiş, kaynaklar yazının sonunda gösterilmiştir.

2. RADYOCULUĞUN BAŞLANGICI (1927-1938)

2.1. İlk Radyo İstasyonları

Türkiye'de radyo yayıncılığı 1927 yılında başlar. Yürürlükteki 406 sayılı Telgraf ve Telefon Yasasına göre telsiz haberleşmesi kendisine bırakılmış olan PTT yönetimi iki vericinin kurulması ve işletilmesi işini bir Fransız firmasına ve bu firmanın öncülüğüyle kurulmuş olan "Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi"ne bıraktı¹. İstasyonların işletilmesinin 10 yıl süreyle devredildiği bu şirketin ortakları arasında İş Bankası, Anadolu Ajansı ve kimi özel girişimciler vardı². Şirketin yapacağı yayınların denetimi, sözleşmeye göre, PTT'ce atanan bir komiserce yürütülecekti. Şirketin gelirleri alıcı sahiplerinden alınacak 10 TL, hayır kurumları ve resmi dairelerden alınacak 5 TL ve ithal edilecek radyoların değerinin yüzde 25'i olarak saptanmıştı³. Vericiler Ankara (193 KHz) ve İstanbul'da (250 KHz) 1927 yılında yayına başladılar (Çizelge 1). Her iki verici de 5'er KW gücünde idi⁴. Bu radyoların yayınları genellikle çok yetersiz düzeyde kaldı.

Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi'nin sözleşmesi, süresi bittiğinde yenilenmedi ve istasyonların işletilmesi 1936'da PTT'ye devredildi. Eldeki iki verici güç bakımından çok yetersiz olduğu için güçlü bir istasyon kurdurulmasına karar verildi. 120 KW gücündeki Ankara vericisi İngiliz Marconi firmasına yaptırıldı ve 1938 sonlarında yayına başladı. 20 KW gücündeki Ankara kısa dalga verici istasyonu da aynı günlerde işletmeye açıldı. 1938 yılında ülkede 46 000 dolayında

ruhsatlı radyo alıcısı vardı¹ (Şekil 1).

2.2. Telsiz Yasası

Haberleşme açısından bu dönemdeki en önemli gelişme, 1937'de çıkarılan 3222 sayılı Telsiz Yasasıdır. Bu yasa "Elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla her nevi resim, işaret ve sesleri vermeğe ve almağa yarayan bilimüm telsiz tesisatı ve işletilmesi hükümetin inhisarı altındadır" hükmünü getiriyordu. Görüldüğü gibi yasa yalnız radyoyayın değil tüm haberleşme tekeline devlete vermekle radyo amatörlüğünü de yasaklamış oluyor. O dönemin "sonra düşmanın işine yarar" anlayışıyla karayolu yapımına karşı çıkan "askerî zihniyet"inin eseri olan bu hüküm, aradan 40 yıl geçmesine, bu süre içindeki çeşitli uğraş ve çabalara, kimi Amerikan generallerinin ve Nato çevrelerinin bile karşı çıkmasına karşın değiştirilmemiştir. Buna karşılık Türkiye'deki yabancı elçiliklere, petrol arama şirketlerine ve CIA'ya (bölüm 4.2'ye bakınız) verici kurma yetkisi veren yasa değişiklikleri gerçekleştire-

Türkiye'nin ilk radyosunun (İstanbul) hem yöneticisi, hem spikeri Mesut Cemî 1.

rilmiş, yasaya aykırı olarak ABD üs radyoları, polis radyoları, ordu radyoları kurulagelmiştir.

3, SAVAŞ VE BASKI YILLARI (1938-1950)

3.1. Genel Görünüş

İlk yüksek güçlü verici istasyonunun kurulmasıyla Türkiye radyoculuğunda yeni bir dönem başlamış oluyordu. 1938 sonrası asıl simgeleyen olgular İkinci Büyük Savaş ve ülkemizde tüm özgürlüklerin yokedilmesidir. Almanya'da 1933'te yönetimi ele geçiren Naziler 1939'da Çekoslovakya ve Polonya'yı, 1940'ta Danimarka, Norveç, Hollanda, Belçika ve Fransa'yı istila ettiler. 1941'de Yugoslavya ve Yunanistan'ı işgal eden Nazi Almanyası aynı yıl Sovyetler Birliğine saldırdı. Türkiye'yi yönetenler, Nazi'lerin zafer yıllarında ülkede faşizan bir yönetim kurdular. Büyük savaş öncesinde Türkiye, dış ticaret bakımından Almanya'ya bağımlı bir duruma getirilmişti. Almanya'nın 1929'da dış ticaretimizdeki payı ihracatta yüzde 16, ithalatta yüzde 23,5 iken bu oranlar Hitler'in iktidara gelmesinden sonra hızla artmış, 1939'da ihracatta yüzde 42, ithalatta yüzde 53'e ulaşmıştı^{1*}. 1939'da gazetele- rin "hükümetin genel politikasını zedeleyici" yayın yapmaları yasaklanıyor, 1940'da bir yandan "Millî duyguları inciten ve tarihi yanlış yansıtan" yayınların suç olduğu belirlenirken öte yandan Ulus dışında gazetelerin sayfa sayısı 6 olarak donduruluyordu². 1940 yılı ünlü Millî Korunma Yasası yılıdır. 1941'de Almanya ile bakır-krom ihraç etmek üzere anlaşma imzalanıyor, 1942'de Varlık Vergisi uygulaması başlıyordu. Bu yıl Nazi-Faşist birliğinin ilerlemesinin sona erdiği yıl oldu. 1943 sonlarında İtalya teslim oldu. 1944'te Romanya, Polonya, İtalya, Fransa kurtarıldı. Aynı yıl ülkemizde Varlık Vergisi yasası kaldırıldı. Almanya'ya krom ihracı İngiliz-

tere'nin bir ultiimatomu üzerine durduruldu. 1945'te Savaş Nazi'lerin yenilgisiyle sona erdi. Savaş biterken, 23 Şubat 1945'te, Türkiye,Almanya ve Japonya'ya savaş açtı, aynı gün ABD ile Kiralama ve Ödünç Verme Anlaşmasını imzaladık. 0 günden başlayarak ülkemiz egemenlerinin Türkiye'yi ABD etki alanına sokma yönündeki kararı uygulama alanına kondu.

3.2. Radyolar

1938 yılında yayma giren 120 KWlık Ankara Radyosu ilk programlı yayma 1939 ortalarında başladı, tik programlı yayın günününün (7 Temmuz 1939) programı⁶ şöyleydi: 7.30 Program ve Memleket saat ayarı, 7.33 batı müziği, 7.45 ajans haberleri, 8.00 batı müziği, 8.15 evin saati, 8.30 batı müziği, 8.45 kapanış, 12.30 program ve memleket saat ayarı, 12.33 Türk müziği, 12.45 ajans haberleri, 13.00 Türk müziği, 13.30 batı müziği, 14.00 kapanış, 18.00 program ve memleket saat ayarı, 18.03 batı müziği, 18.50 Türk müziği, 19.15 batı müziği, 19.30 ajans haberleri, 19.45 serbest saat, 20.00 Türk müziği, 20.45 batı müziği, 23.00 kapanış (Toplam yayın süresi 465 dakika, yüzde olarak: batı müziği 45, Türk müziği 29, konuşma 13, haber 13) (1945 yılına kadar radyo haberleri Anadolu Ajansınca hazırlanırdı,

bu nedenle haberlere "ajans haberleri" denirdi).

1949'a kadar ülkede iki radyo vericisi vardı: Ankara Uzun Dalga (120 KW) ve Ankara Kısa Dalga (20 KW) vericileri. 1949 Kasım'ında 150 KW gücünde İstanbul Radyosu yayma başladı. Bu radyonun vericisi ve tüm donatımı Amerikan RCA firmasına yaptırılmıştı. Yine bu dönemde planlanıp ihaleye çıkarılan Ankara ikinci kısa dalga vericisi (Marconi Firması, 100 KW) 1950 Ekim'inde işletmeye girdi⁷. 1950 yılında Türkiye'deki ruhsatlı radyo alıcılarının sayısı 360 000 dolayında idi.

1946 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi radyosunun 1 KW güçle 6280 KHz üzerinden yayına başladığını da ekleyelim.

3.3. Yasal Düzenlemeler

Türkiye'de yasal düzenlemesi en sık değiştirilen kuruluşumuz radyo olmuştur. 1927-36 arasında özel bir şirketçe işletilen radyolarımız 1937-40 arasında PIT Genel Müdürlüğüne yönetildi. 1940'da çıkarılan bir yasayla Başbakanlığa bağlı bir "Matbuat Umum Müdürlüğü" kuruluyor ve radyolarımız bu kuruluşa devrediliyordu. Bu yasada, "Matbuat Umum Müdürlüğü'nün görevleri arasında "memleket içinde ve dışında milli siyaset ve menfaatlarımızı-

zı ihlâlê matuf olabilecek propagandaları karşılamak, rejimin dahilî ve haricî siyaseti hakkında kamuoyunu aydınlatmak ve gereğine göre uygun göreceği araçları kullanarak yayın yaptırmak ve yaydırmak, devlet icraatını kamuoyuna layık olduğu ölçü ve önemde duyurmak, radyo postaları aracılığı ile halkın siyasi, içtimai, harsi ve bedii ihtiyaçlarını tatmin edecek programlar yapılması ve yayınlanmasını sağlamak, memleketi yabancı memleketlere tanıtmaya yarayan her türlü faydalı yayını yapmak" sayılmaktadır². Uygulamada da bütün sözlü yayınların saptanması ve yayın metinlerini vize yetkisi Genel Müdürlükte toplanmıştı. 1943'te yeni bir yasayla "Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü" kuruldu, yeni düzenlemelere gidildi. Bu yasada da söz yayınları için çok sıkı bir sansür öngörülmekte, Genel Müdürlük yayınlar üzerinde mutlak yetki tanınmaktaydı¹

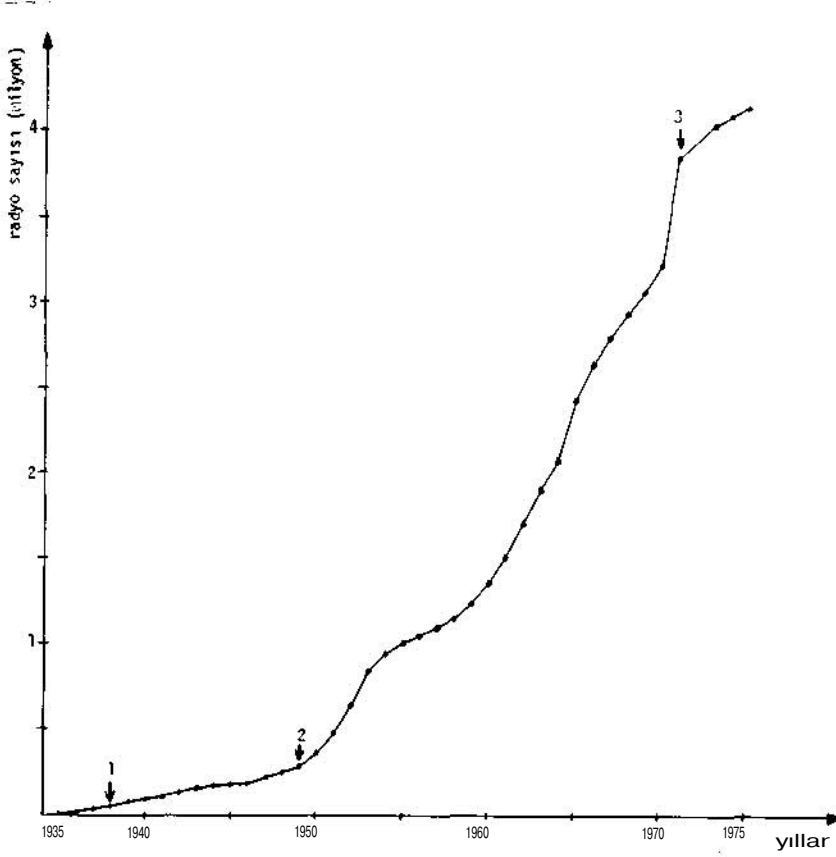
3.4. "Çok Partili Demokrasi"ye Geçiş

Savaş sonrası döneminin geçiş yılları olan 1945 ve 1946 yılları ülkede baskıların yoğunlaştığı yıllar oldu. 1945 sonunda İstanbul'da ilerici gazete ve dergilerin basım evleri CHP'nin teşvik ettiği çapılcu sürülerince yakılıp yıkıldı (Tan Olayı). 1946'da Demokrat Parti kuruluyor, ABD ile askeri yardım anlaşması imzalanıyor, Ceza Yasasına 141 ve 142'inci maddeler ekleniyordu. Yine aynı yılın Haziran'ında Dernekler Yasasında yapılan bir değişiklik üzerine çok sayıda işçi sendikasıyla birkaç sosyalist parti kuruldu. İşçilerin kitle halinde sendikalarda örgütlenmeye başlaması üzerine 6 ay sonra bütün işçi sendikaları, partiler ve 6 gazete sıkıyönetimce kapatıldı^{7,9}. 1947'de ise okuldışı din eğitimi serbest bırakılıyor, ABD senatosu Türkiye'ye 100 milyon dolarlık yardımı onaylıyor, ilk ABD askeri yardım heyetleri Ankara'ya geliyorlardı.

Demokrat Partinin kurulmasıyla "çok partili demokrasi"ye geçildikten sonra, 1949'da, radyoların yönetimini düzenleyen yasa bir kez daha değiştirildi. Yeni "Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü" yasasında, ba-

1930'larda radyo.

Şekil 1. Türkiye'de ruhsatlı radyo alıcıları sayısının yıllara göre değişimi. Kaynaklar: 1. ~ R1*6

1. Ankara (120 kw) istasyonunun yayma başlaması
2. İstanbul (150 kw) istasyonunun yayma başlaması
3. Sıkıyönetim bildirimlerinin etkisi.^{hi}

zı koşullarla, siyasi partilere seçim döneminde radyodan konuşma süresi ayrılması öngörülmüyordu². Partilerin yapacağı radyo konuşmalarının önceden savcı denetiminden geçmesi zorunluğuydu. Demokrat Partinin sürekli eleştirileri sonucu 1950'de çıkartılan seçim yasasında partilere radyodan çok daha geniş biçimde ve savcı denetimini olmaksızın konuşma hakkı tanındı. 1950 seçimleri bu yasaya göre yapıldı⁴.

4. RADYOLAR DEMOKRAT PARTİ EMRİNDE (1950-1960)

4.1. Genel Görünüş

1950-1960 dönemi tarihimize "Demokrat Parti iktidarı dönemi" olarak geçmiştir. 1946'da başlayan ABD'ye bağımlılık bu

dönemde perçinlendi. DP'nin iktidar olmasından iki ay sonra hükümet Kore'ye asker gönderme kararı aldı (25 Temmuz 1950) ve NATO'ya üye olmak üzere başvuruda bulundu (1 Ağustos 1950). NATO'ya 20 Eylül 1951'de girildi; Ceza Yasasına 1946'da sokulan 141-142'inci maddeler 1951 sonunda daha da ağırlaştırıldı, 142'inci maddeye idam cezası eklendi. 1955'te sonradan adı CEMTO olan Bağdat Paketi oluşturuldu, iktidarın kışkırtmasıyla 6/7 Eylül olayları yaratıldı. 1959'da ülkede ABD füze üsleri kuruldu^{5,7}.

Radyoculuk yönünden 1950-1960 dönemini iki ana özellik simgeler. Bu 10 yıllık dönem, birinci olarak ülkede devletin bir tek radyo vericisi bile kurmadığı, ikinci olarak da devlet radyolarının tam anlamıyla iktidar partisinin sesi haline geldiği bir dönem oldu.

4.2. Radyolar:

Yasadışı Öncü Planda

1950'de DP iktidara geldiğinde ülkede 120 KW gücünde Ankara ve 150 KW gücünde İstanbul radyoları vardı. Dış yayınlar ise 20 ve 100 KW gücünde kısa dalga Ankara vericileriyle yapılmaktaydı. 1950-1960 arasında yayına giren tek devlet radyosu İzmir'de 0,4 KW güçlü kısa dalga "Fuar Radyosu" oldu (1951). Bu çok düşük güçlü radyo da sık sık bozulması nedeniyle kısa bir süre sonra yayından çıkarıldı. Buna karşılık, bu dönemde ülkede yasa dışı radyolar kurulmaya başlandı (Çizelge 3). Günümüzde de yayınlarını sürdüren bu radyoların ilki Ankara'da 1954 yılında kurulan 350 Wattlık Ankara Polis Radyosu'dur. Kuruluş amacını "polis-halk münasebetlerini tanzim ve halka hizmet" biçiminde tanımlayan bu radyo, kuruluş yıllarında haftada 3 saat yayın yapmaktaydı. Sonradan bu radyo hem yayın saatlerini artırmış, hem güçlü kısa dalga ve çok kısa dalga istasyonları kurmuş hem de Ankara'ya ek olarak İstanbul ve İzmir'de yayına girmiştir⁹ (Çizelge 3). Ankara Polis Radyosu halen günde 10,5 saat, İstanbul Polis Radyosu günde 2 saat yayın yapmaktadır³. Yayınların % 89'u müzik % 11'i söz yayınıdır, söz yayınları genellikle kayıp ilanları ve trafik konularındadır, "son zamanlarda bu yayınlara ek olarak yer yer, müzik programları arasında milliyetçi duyguları kuvvetlendirmesi amacıyla"⁹ yayınlar da yapılmaktadır.

1954'te ABD ile imzalanan ikili "askeri kolaylıklar" anlaşması uyarınca ülkemizdeki ABD üslerinde 6 tane verici istasyon kuruldu. Bu vericilerin yerleri şöyleydi: Çiğli (İzmir) İncirlik (Adana), Karamürsel, Samsun, Trabzon, Sinop. 1972'de bunların sayısı 3 olarak görünmektedir: İncirlik (10 KW), Piriçlik (Diyarbakır, 50 W), Karamürsel (50 W)^{3,9,10}. Bugün de aynı 3 radyo yayınlarını sürdürüyor (Çizelge 3). Bu radyolardan Diyarbakır Radyosu Adana'dan naklen yayın yapar. Her üç radyo da günde 24 saat yayın yapmaktadırlar. "Radyo yayınları kendi dinleyicileri dışında özellikle Türk gençleri tarafından, hafif batı müziği alanında son şarkıları

ABD'İN RADYOYAYIN ÜSLERİ

Çağımızda, emperyalizm yalnızca ordularına dayanmıyor. Ekonomik üslere (yabancı sermaye, çok uluslu şirketler vb.), kültürel üslere (işbirlikçi basın, işbirlikçi yerli radyo-TV, çeşitli yayınlar, plaklar vb.) ve başka üslere dayanıyor. Bunlar'arasında radyoyayın üslerinin de önemli bir yeri var. Aşağıda ABD'nin kendi toprakları dışındaki verici istasyonlarının 1976 listesini veriyoruz. Bu listede Amerikan askerî radyo vericileri gösterilmemiştir (örneğin Federal Almanya'da 31 orta dalga, 8 çok kısa dalga olmak üzere 39 tane, Türkiye'de 3 tane orta dalga ABD askerî vericisi vardır). listede gösterilen radyolardan Holzkirchen, Biblis ve Lizbon'daki vericiler "Özgür Avrupa Radyosu"na; Lamphertheim ve Playa de Pals kentlerindeki vericiler "Özgürlük Radyosu"na aittir. Bu iki radyo CIA'ya bağlıdır, öteki radyo istasyonları "Amerika'nın Sesi" vericileridir.

ÜLKE	KENT	SAYI, GÜÇ ve DALGA*
Fas	Tanca	1 tane 100 kW, 2 tane 50 kW, 4 tane 35 kW hepsi KD
Federal Almanya	Münih Lamphertheim (B) Holzkirchen (A) Biblis (A)	300 kW OD, 4 tane 100 kW KD 9 tane KD (20-100 kW) 150 kW OD 9 tane KD (10-50 kW)
Filipinler	(Poro) (Tíňang)	1000 kW OD; 2 tane 100 kW, 3 tane 50 kW, 2 tane 35 kW KD. 10 tane 250 kW, 3 tane 50 kW KD.
İngiltere	Idoofferton	2 tane 250 kW KD.
İspanya	Playa de Pals (B)	6 tane KD (100-500 kW)
Liberya	Monrovia	6 tane 250 kW, 2 x 50 kW KD.
Portekiz	Lizbon (A)	18 tane KD (10-250 kW).
Ryukyu Adı.	Okinawa	1000 kW OD, 100 kW KD, 2 tane 35 kW KD.
Sri Lanka	Colombo	3 tane 35 kW KD.
Yunanistan	(Kavala) (Rodos)	500 kW OD, 10 tane 250 kW KD. 150 kW OD, 2 tane 50 kW OD.

*OD: orta dalga, KD: kısa dalga.
(A): "Özgür Avrupa Radyosu" vericileri.
(B): "Özgürlük Radyosu" vericileri.

çalma olanağına sahip oluşundan ötürü, ilgiyle izlenmektedir. .. Adı geçen tüm istasyonların gerek teknik ve gerekse program yönünden işletilmesi Amerikan askerî personeli tarafından yürütülmektedir. Türk makamları tarafından herhangi bir denetim söz konusu değildir".⁹

Demokrat Parti döneminin ilginç gelişmelerinden biri de ABD'nin CIA'ya bağlı "Özgür Avrupa Radyosu" vericilerinden bir bölümünü İstanbul'da kurma girişimleridir. 1954'te basında "Hür Avrupa Radyosu İstanbul'da kuruluyor" biçiminde haberler çıkmaktaydı.

3222 sayılı Telsiz Yasası'nın 1.maddesi "... bilumum telsiz tesisatı ve işletilmesi hükümetin inhisarı altındadır" hükmünü içerdiği için yukarıda belirtilen radyolar için yasamız uygun düşmemiş, bunun üzerine yasanın 5.maddesi 18.5.1955 gün ve 6566 sayılı yasayla değiştirilerek gücü 1000 KWtan aşağı olmamak, yayınları karışıklığı bir ücret almamak ve en çok 10 yılı geçmeyecek olan bir süre sonunda tesisat sahalarına dahil bütün arazi ve arsalar ve tesisat devlete terk

edilmek kayıt ve şartıyla vericiler kurulabileceği hükmü getirilmiştir³⁷. Hemen belirtelim ki, hele 1955 yıllarında, 1000 KW verici gücü görülmemiş derecede yüksek bir güçtü. Örneğin Türkiye'nin 1955'te kurulu 4 vericisi vardı ve bunların toplam gücü 390 KW idi.

Bu vericilerin kurulması gerçekleşmedi. Bunun nedenlerini bilmiyoruz. Ancak yine 1954 yılında CHP'nin de radyo istasyonu kurma girişimleri olduğu biliniyor. CIA'nın vericileri bugün Federal Almanya, Portekiz ve İspanya'da kuruludur. Bunların toplam verici gücü 1967'de 4100 kW idi.

Demokrat Parti Hükümeti 10 Şubat 1959'da 27 ilimizde 2'şer KW gücünde orta dalga vericileri kurulmasına karar verdi. Bu vericilerle ilgili sözleşme 1959 Eylül'ünde imzalandı. Sonraları özellikle işletme açısından önemli sorunlar yaratacak bu "il radyoları"nın yapımı 1960 yılı sonunda 27 Mayıs Hükümetince durduruldu, yalnızca üretim aşamasına geçilmiş 7 tanesinin kurulmasına karar verildi (Çizelge 1). Bu radyolar üzerinde bir sonraki kesimde duracağız.

4.3. Televizyon

Ülkede televizyon yayını ilk kez İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından 9 Temmuz 1952 günü başlatıldı, 1'inci banttan 100 Watt güçle yayın yapan İTÜ-TV vericisi Philips Şirketi tarafından temin edilmişti¹⁰

Demokrat Parti döneminde ABD'nin Türkiye'de televizyon şebekesi kurmak üzere sürekli girişimlerde bulunduğunu görüyoruz. 1952'de dört ABD'li uzman tarafından oluşturulan bir özel komisyon Türkiye için radyo, televizyon ve bağlantı (link) ağı incelemesi yaparak bir rapor halinde Adnan Menderes'e sundu. Bu rapordaki bağlantı ağı olarak sonra NATO iletişim ağı olarak gerçekleşti. Televizyon ağı kurmayı amaçlayan girişimlerin 1954'te yinelenildiğini görüyoruz. Semih Tuğrul'un "Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları" adlı yapıtından³ öğrendiğimize göre DP iktidarının son yıllarında ünlü İTT firmasının komisyoncusu olarak ABD'den Güney Dakota Senatörü Cari E. Mundt ülkemize geldi. CIA ile ilişkileri bilinen, Amerikan Haberler Merkezi (USIS) in kurulmasında yararlı hizmetleri geçen C.E.Mundt, Türkiye'de bü-

tün ülkeyi kapsayacak bir televizyon örgütü ve ağıнын kurulması için ön temaslar yapmış, sonradan aralarında elektronik mühendisleri, televizyon teknisyenleri bulunan kalabalık bir heyeti Ankara'ya göndermiştir. Bu heyet yanına Türk ilgililerini de alarak TV istasyonlarının yerlerini saptamak amacıyla özel uçaklarla inceleme uçuşları yapmışlardır. İTT firmasının bu girişimleri 27 Mayıs 1960 günü DP iktidarının yıkılmasıyla sonuçsuz kalmıştır.

Ülkede televizyon alanında önceliğin 27 Mayıs 1960'dan sonra nasıl ABD'den Almanya'ya geçtiğini ilerde göreceğiz.

4.4. Devlet Radyoları: DP'nin Borazanı

Ülke yönetimindeki ağırlığın bürokrat kesimden burjuvaziye geçtiği 1950'den sonra bu geçişe koşut bir uygulama başladı: Reklam yayınları. Hükümetin 27 Ocak 1951'de aldığı bir kararla radyo yayınlarında reklamlara yer verilmeye başlandı. Reklam yayınları radyolarımızda o günden beri süresi gittikçe artarak sürdürülmektedir, televizyon yayınlarını da kapsamıştır ("Radyo ve televizyonda reklamlar" bölümüne bakınız). Demokrat Partinin iktidara gelmesinden sonra radyolarımızda (7 Temmuz 1950'den başlayarak) Kuran yayınlarına yer verildi. Bu arada içkili gazinolardan, gece kulüplerinden naklen yayınlar başlatıldı. Giderek ülkedeki Amerikalılar için Noel ve Paskalya programlarına ve benzeri utanç verici uygulamalara kadar gidildi.

1951 yılında İstanbul ve Ankara radyolarının günlük yayın süreleri şöyleydi. İstanbul Radyosu: Cumartesi günleri 12.57-24.00; Pazar günleri 12.57-23.30 (toplam: haftada 59 saat 36 dakika). Ankara Radyosu: Cumartesi günleri 7.28-9.00, 12.15-15.00, 16.58-23.30; Pazar günleri 17.58-23.00; öteki günler 7.28-9.00, 12.15-14.00, 17.58-23.00 (toplam: haftada 62 saat 58 dakika)¹.

Demokrat Parti iktidarı 1954'te çıkardığı 6334 sayılı "Neşir yoluyla veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkındaki" Yasa ile buna ek olarak çıkardığı 6732 ve 6733 sayılı

yasalarla ülkede "basın özgürlüğü" denebilecek ne varsa ortadan kaldırdı. 1954 genel seçimlerinden iki ay sonra, 30 Haziran 1954'te kabul edilen 6428 sayılı seçim yasası ise siyasal partilerin seçim dönemlerinde radyoda konuşma hakkını kaldırıyor, buna karşılık "Devlet ve hükümet işlerinde vazife alanların, bu işler etrafında yapıcaıkları konuşmalarla, alakalı daire ve müesseselerin kendi faaliyetlerini gösterir şekilde yayınlacakları her türlü matbuat seçim propagandası mahiyetinde sayılmaz" (m.44) hükmünü getiri/ordu. Yasanın gerekçesinde "Kamu hizmetine verilen ve devlet sesini aksettirmesi gereken devlet radyosunun seçim propagandası sırasında devlet otorite ve güvenliğini bozacak" şekilde kullanılmaması gerektiği; devlet radyosunun "her şeyden önce bir terbiye ve kültür müessesesi olduğu" belirtiliyordu². Radyolar, 1950'den başlayarak, ama özellikle 1957 seçimlerinden sonra Demokrat Partinin borazanı haline getirildi. Demokrat Parti kongrelerinden naklen yayınlar ve Vatan Cephesi'ne (Demokrat Partiye) girdikleri iddia edilenlerin adlarının saatlerce okunması 1957 sonrası radyosunda olağan "program"lar arasındaydı. Yassıada'da ele alınan davalar-dan biri de "Radyo Davası" oldu. Gerek 1950'den önce CHP döneminde, gerek 1950-1960 DP döneminde devlet radyolarının partizanca kullanılışı, iktidar partilerinin sesi haline dönüşürülmeleri, 1961 Anayasasında özerklik ilkesinin benimsenmesinin ana nedeni olmuştur.

5. GECİS DÖNEMİ (1960-1964)

5.1. Yeni Anayasa

27 Mayıs 1960'da Demokrat Parti iktidarı yıkıldı, askeri yönetim işbaşına geldi. Temmuz 1960'da radyolardan yılda 4 mevlüt ve yalnız Cuma günleri ezan yayınlanmasına karar verildi. Aralık 1960'da Basın Yasası 1950'den önceki biçimine getirildi. 9 Temmuz 1961'de Anayasa halkoyuna sunuldu, oy-

lamaya katılanların yüzde 60,4'ünün oylarıyla kabul edildi. 15 Ekim 1961'de seçimler yapıldı. 1965'teki seçimlere kadar ülke İnönü koalisyonlarıyla yönetildi. Demokratik özgürlükler açısından ülkemizin tarihinde önemli bir aşama oluşturan 1961 Anayasası radyo (ve televizyon) ile ilgili iki önemli madde içeriyordu: 26'ncı ve 121'inci maddeler. Bu maddeleri aşağıya alıyoruz.

"Madde 26- Kişiler ve siyasi partiler kamu tüzel kişileri elindeki basın dışı haberleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkına sahiptir. Bu faydalanmanın şartları ve usulleri demokratik esaslara ve hakkaniyet ölçülerine uygun olarak kanunla düzenlenir. Kanun, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşumunu köstekleyici kayıtlamalar koyamaz."

"Madde 121- Radyo ve televizyon istasyonlarının idaresi, özerk kamu tüzel kişiliği halinde, kanunla düzenlenir.

Her türlü radyo ve televizyon yayımları, tarafsızlık esasına göre yapılır.

Radyo ve televizyon idaresi, kültür ve eğitime yardımcı görevinin gerektirdiği yetkilere sahip kılınır.

Devlet tarafından kurulan veya devletten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı esastır."

Görüldüğü gibi, bu maddelerle getirilen ilkeler o zamana kadarki uygulamalara göre ilerici idi. "Kamuoyunun serbestçe oluşumu kösteklenemez", "radyo-televizyonların yönetimi özerktir ve tarafsızlık temeline dayanır", "resmi haber ajanslarının tarafsızlığı esastır" biçiminde özetlenebilecek bu ilkeler, aslında, o günden bu yana tam anlamıyla hiç uygulanmadı. Bu ilkelerin bir bölümü de, biraz aşağıda göreceğimiz gibi, 12 Mart zorbalık döneminde Anayasa'dan silindi. Her şeye karşın, 1961 Anayasa'sının başka bazı ilkelerle birlikte getirildiği bu ilkeleri Türkiye'nin sosyal ve politik değişim çizgisi içinde demokratikleşme aşamaları saymak yanlış olmayacaktır. Bu ilkeler ışığında hazırlanan ve kabul edilen TRT

YER	DALGA	GÜÇ (KW)	YAYINA BAŞLAMA TARİHİ	BİLGİLER	
1	İstanbul	CD	5	1927	250 KHz. çalışmıyor.
2	Ankara	UD	5	1927	193 KHz. çalışmıyor.
3	İnkara	UD	120	28.10.1938	Marconi. 1974'te kapatıldı.
4	Ankara	KD	20	28.10.1938	Marconi. Aralık 1970'de kapatıldı.
5	İstanbul	OD	150	19.11.1949	RCA Üraniye. TR-I-II, 701 KHz.
6	Ankara	KD	100	Ekim 1950	Marconi. Yurtdışı yayınlar.
7	İzmir	KD	0,4	Ağustos 1950	"Fuar Radyosu" (47m). Çalışmıyor.
8	Erzurum	KD	1	Aralık 1960	TMO'dan. Çalışmıyor.
9	Ankara	UD	120	1961	Marconi. TRT-I, 200 KHz.
10	İstanbul	OD	2	24.9.1961	TEM. TRT-III, 963 KHz.
11	İzmir	OD	2	1.12.1961	TEM. TRT-III, 1033 KHz.
12	Ankaia	OD	2	20.3.1962	TEM. TRT-III, 1484 KHz.
13	Adana	OD	2	Nisan 1962	TEM. 1.12.1968'den beri Trabzon il, 1484 KHz.
14	Antalya	OD	2	Haziran 1962	TEM.
15	Caziantep	OD	2	15.8.1962	TEİT. Gaziantep il, 1210 KHz.
16	Kars	OD	2	15.2.1963	TEM. TRT-I, 1165 KHz.
17	Diyarbakır	KD	Ekim 1963	TMO'dan. Halen çalışmıyor.	
18	İskenderun	KD	Ekim 1963	TMC'dan. Halen çalışmıyor.	
19	V-n	OD	2	5.10.1964	TEM. Van il, 1178 KHz.
20	Erzurur.	UD	100	7.5.1967	Thomson CSF. TRT-I, 245 KHz.
21	İzmir	OD	100	22.8.1967	Thomson CSF. TRT-I, 926 KHz.
22	Ankara	ÇKD	0,25	3.3.1968	TRT-III; 88 MHz.
23	Çukurova	OD	300	3.3.1968	NEC (Japon). Bölge radyosu, 629 KHz.
24	Diyarbakır	OD	300	8.11.1969	NEC (Japon). TRT-I, ICCi KHz.
25	Ankara	KD	250	30.12.1970	Brown Boveri. Yurtdışı yayınlar.
26	Ankara	UD	1200	21.11.1972	Thomson CSF. TRT-II, 182 KHz.
27	Antalya	OD	600	4.4.1973	NEC (Japon). TRT-I, 890 KHz.
28	Hakkari	KD	1	24.4.1973	Gates (ABD). TMC'dan. II radyosu, 7650 KHz.
29	İstanbul	OD	1200	1.5.1974	Thomson CSF. Yalova. TRT-I, 1016 KHz.
30	İzmir	OD	100	15.11.1974	Thomson CSF. 1967'de kurulana ek.
31	Erzurum	UD	100	17.11.1974	Thomson CSF. 1967'de kurulana ek.
32	İstanbul	ÇKD	10	1975	TRT-III; 88,2 MHz.
33	İzmir	ÇKD	10	1975	TRT-III; 88 MHz.
34	Eskişehir	ÇKD	5	1975	TRT-III; 94,4 MHz.
35	Ankara	ÇKD	5	1976	TRT-III; 95,2 MHz.
36	Edime	ÇKD	5	1976	TET-III; 91 MHz.
37	Trabzon	OD	300	t 1978 ortası	NEC (Japon). Bölge radyosu.
38	Ankara	KD	250	~ 1978 ortası	Brown Boveri. Yurtdışı yayınlar.
39	Ankara	KD	250	^ 1978 ortası	Brown Boveri. Yurtdışı yayınlar.

Çizelge 1. Yayma giriş sırasıyla radyo istasyonları.

Yasası üzerinde durmayı biraz ileriye bırakarak şimdi bu dönemde kurulan radyolar konusuna geçiyoruz.

5.2. İl Radyoları ve Getirdiği Sorunlar

1960-64 döneminde radyo istasyonlarında önemli bir gelişme olmadı. Daha önce belirttiğimiz gibi, Demokrat Parti yönetiminin 27 tane küçük güçlü "il radyosu" kurulması kararı 27 Mayıs Hükümetince Aralık 1960'da kaldırıldı. Yalnızca yapımına başlanmış 7 radyonun yapımının sürdürülmesi kararlaştırıldı. Bu radyolar 2 KW gücünde orta dalga vericileri idiler. İstanbul'da kurulu TEM adlı Türk Şirketince tasarımı yapıldı. Kuruldukları kentler ve kuruluş tarihleri şöyledir: İstanbul (Eylül 1961) İzmir (Aralık 1961), Ankara (Mart 1962), Adana (Nisan 1962) Antalya (Haziran 1962), Gaziantep (Ağustos 1962), Kars (Şubat 1963). Bu 7 istasyonun yapımı bittikten sonra, yapımçı firma tarafından başlangıçtan beri prototip olarak kullanılan bir verici de Ekim 1964'te Van'a kuruldu. Bu rad-

yolar kuruldukları günden beri çeşitli sorunlar ortaya çıktılar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) Orta dalga bandında böyle çok küçük güçlü vericilerin, özellikle Türkiye gibi yüzölçümü büyük ve verici istasyonları bakımından çok yoğun bir bölgede olan bir ülkede etkili olamayacağı açıktır. Nitekim bu istasyonlar kurulu bulunduğu kentin kenar mahallelerinden bile zor dinlenmekte, kent içinde de doyurucu bir dinleme sağlanamamaktadır.

b) Bu istasyonların kurulduğu kentlerin seçimi yanlış yapılmıştır. 1960 yılında güçlü vericiler yalnızca Ankara ve İstanbul'dadır, bu iki radyo birlikte ülkenin yüzölçümü bakımından ancak dörtte birini kapsamaktadır. 7 il radyosundan birer tanesi de Ankara ve İstanbul'a kurulmuştur. Ülkenin özellikle doğu yörelerinde, güçlü vericilerimizden uzakta, örneğin Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Urfa, Trabzon gibi kentler dururken, salt "ikinci program yapıyoruz" diyebilmek uğruna, birer istasyon İstanbul ve Ankara'ya kurulmuştur.

c) İstanbul ve Ankara (ve 1 Ocak 1970'den sonra İzmir) il radyoları batı özentisi bir tür "müzik kutusu" yada "antenneli pikap" uygulamasına girişmişlerdir. Söz programlarına hiç yer vermeyen, haber yayınlamayan, ulusal bayram günlerinde yada başka önemli günlerde bile program kalıbı hiç değişmeyen, yayınlarının yüzde 100'ü batı müziğinden (yüzde 60 hafif batı müziği, yüzde 40 klasik batı müziği) oluşan, ülkeye sırtını dönmüş bir tür mutlu azınlık yayıncılığı yıllar yılı sürdürülmüştür. Bu radyoların, "dinleyici istekleri" olarak göndermek üzere vereceği "parti"nin gün ve saatiyle tam o saatte çalınmasını istediği parçaların adlarının yazılması için yerleri bulunan istek kartları düzenleyerek matbaada bastırılan ve deste deste postalayanlara hizmet etmesi doğal sayılmıştır. "Özellikle hafif batı müziği türünde Amerikanvari plak sunuculuğu (disk-jokey) cambazlığı-

TRT - I				
Ankara	20C	KHz	120	KW (9)
Kars	1165		2	(16)
Erzurur"	245		200	(20 v 31)
izmir	926		200	(21 ^ 30)
Diyarbakır	1061		30C	(24)
Ar.ralya	890		600	(27)
İstanbul	1016		1200	(29)

TRT - II				
İstanbul	701	KHz	150	M" (5)
Ankara	U2		1200	(26)

TRT - III				
İstanbul	963	KHz	2	E.. (1C)
İzmir	1C::		2	(11)
Ankara	UM		2	(12)
Ankara	8P	yuz	Γ, 25	(122)
tstar.bi'l	5f, 2		1C	(72)
tzir.ir	8E			(13)
Ankara	95,2		10	(15)
Edi me	91			(5)

F.ÖLGI				
Cu.V.urr.VE	629	KHz	300	IV (23)

İL				
Caziantep	121C	V.Kz	2	KL' (15)
Van	117F		2	(17)
Trabzon	14 et		2	(13)
hakkari	7e;0		1	(28)
r.skişef ir	94,5	rHz	5	(34)

"İTİLLİŞİ" - "UİYMAF"				
Ankara	9315	KHz	100	KW (6)
Ankara	1 9515		250	(25)

Çizelge 2. 1977 başında TRT radyoları. Ayrıca içindeki sayılar radyonun Çizelge 1'deki sıra sayısını gösteriyor.

1. Türkiye Polis Radyosu (Ankara, 1954, 1500 W, 6340 KHz) [9,34]
2. ABD Askeri Radyoları (AFRTS= Amed Forces Radio and Television Service. Merkez: Network Headquarters, Comm Facility, Tuslog, det. 124, APO, NewYork 09289, ABD) [9,34]
 - a) Adana (İncirlik, 1590 KHz)
 - b) Diyarbakır (1570 KHz)
 - c) Karamürsel (1590 KHz)
3. Mamak Ordu Radyosu (Ankara, 1960, 7240 KHz, 2 KW) [9]
4. Meteorolojinin Sesi Radyosu (Ankara, 1961, 6865 ve 7634 KHz, 5 KW) [9,34]
5. İstanbul Polis Radyosu (1965, 6325 KHz) [9,34]
6. İzmir Polis Radyosu (75 W)
7. Havacıların Sesi Radyosu (Ahlattıbel, Ankara, 1966, 7852 KHz, 2500 W) [9]
8. Ankara Polis Radyosu (Çok Kısa Dalga. ABD hediyesi)
9. Ereğli Kömür İşletmeleri Radyosu (Zonguldak, 1967 ?, 1515 KHz) [9]
10. "Azmi'nin Radyosu" (Kozan, Adana, 1974 ?) [3,39]
11. "ESED" Radyosu (?) (Ankara, 1202 KHz) [34 (sayfa 378)]

çizelge 3. Türkiye'de yasalara aykırı olarak radyoyayın yaptığı bilinen vericiler. [] içindeki sayılar kaynakları gösteriyor.

na hevesli gençlere mikrofonlar açılmış; ve bu delikanlılar... olmayacak hafiflikler, eşi örneği az bulunur laubali davranış ve sözlerle yerli ve yabancı bazı plak şirketlerini zengin etmek için ellerinden geleni yapmaktan geri kalmamışlardır"³.

d) Radyo yönetimlerinin ülkeye dağılmış, o günkü koşullara göre çok sayıda denebilecek bu radyoları gereğince yönetecek, işletecek eleman bulmakta zorluk çekmesi yüzünden bu radyoların işletilmesinde çeşitli sorunlar çıkmıştır. Bu radyoların tümü (hem stüdyo hem verici olmak üzere) yıllarca kira ile tutulmuş yapılarda çalıştırılmıştır. Özellikle merkeze uzak kentlerdeki istasyonlar bir tür "sürgün yeri" işlemini görmüştür. Kendi nişan törenini stüdyoda yaparak radyodan yayınlayan (spikerliğini de radyonun müdürüne yaptıran) spikerler; kahvede çay içerken kahvede oturanlardan biri "keklik türküsü"nü isteyince garsonla spikere haber yollayıp radyodan istenen türküyü çaldıran radyo müdürleri görülmüştür⁴.1 radyolarında⁶.

e) Anadolu'daki il radyoları Ankara'dan gönderilen program bantlarını yayınlamakla yetinmişler, kendi bölgelerinin insanlarına o bölgelerin müziğini, o bölgelerin sorunlarını ele alan programlar bile sunmamışlardır. Bu durum, ayrıca Ankara Radyosuna çözümü güç program kopyalama, bant çoğaltma yükü getirmiştir.

5.3. Başka Gelişmeler

Bu dönemde 120 KW gücündeki eski Ankara vericisine paralel çalışacak 120 KW'lık bir ek verici İlarconi firmasına kuruldu, böylece Ankara vericisinin gücü 240 KW'a çıkarılmış oldu (1961). Ancak Ankara (TRT-I) vericisi halen 240 değil 120 KW güçle yayın yapmaktadır. Ayrıca yukarıda andığımız 2 KW'lık "il radyoları"nın yanı sıra, Toprak Mahsulleri Ofisi'nin vericilerinden ve yapılarından yararlanılarak Erzurum'da (Aralık 1960), Diyarbakır'da (Ekim 1963) ve İskenderun'da (Ekim 1963) yayına geçildi. 1 KW güçle ve kısa dalga yapılan bu yayınlar genellikle etkili ve yararlı olmadı.

1960 yılında Hamak Ordu Radyosu (7420 KHz, önceleri 0,4 sonra 2 KW), 1961'de Meteorolojinin Sesi Radyosu (6865 ve 7634 KHz, 5 KW) adlı istasyonlar devletin radyoyayın dizgesini dışındaki istasyonlar kervanına katıldılar⁹.

Temmuz 1963'te çıkarılan 265 sayılı Turizm ve Tanıtma Bakanlığı yasasıyla radyoların yönetimi yeniden düzenlendi.

1961 Anayasası doğrultusundaki 359 sayılı Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Yasası ise 24 Aralık 1963 günü kabul edildi ve 2 Ocak 1964 günü yayımlandı. Yasanın yürürlük maddesine göre, TRT Kurumu 1 Mayıs 1964 günü çalışmaya başlayacaktı.

6. TRT'İN KURULUŞU VE GELİŞMESİ (1964-1971)

6.1. TRT Yasası

TRT Yasası 1 Mayıs 1964 günü yürürlüğe girdi. Yasanın ilk maddesi şöyleydi:

"Madde 1- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu adıyla, tüzel - kişiliğe sahip özerk bir kamu iktisadi teşebbüsü kurulmuştur.

Kurumun remzi TRT'dir.

Kurumun merkezi Ankara'dadır."

Böylece radyo (ve televizyon) yönetimi ilk kez özerk bir statüye bağlanmış oluyordu. Kurumun görevlerini belirleyen 2.maddeyi de buraya aynen alıyoruz:

"Madde 2- Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun görevleri:

a) Radyo ve televizyonla haber hizmet görevlerini görmek; eğitici, öğretici, kültür ve eğitime yardımcı, eğlendirici, yurdu içerde ve dışarda tanıtıcı, yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmak;

b) Yurdun gerekli yerlerinde yeni radyo ve televizyon tesisleri kurmak, bu tesisleri işletmek, mevcut radyo ve yayın tesislerini ihtiyaca göre geliştirip genişletmek;

c) Radyo ve televizyon postaları arasındaki iş ve yayın ahenliğini sağlamak ve bu kanunda gösterilen esaslar içerisinde

il l et/erarası teşekküller ve ;-bnnncı radyo ve televizyon kuruluşları ile münasebetler düzenlemek; ve

d) Yayınlarının mümkün olduğu kadar geniş bir alanda en iyi bir şekilde yapılabilmesi için araştırmalarda bulunmak, tedbirler almak ve gerekiyorsa, kendi tesislerinde kullanılacak alet ve cihazlar üzerinde araştırma yapmak, bunları kısmen veya tamamen imal etmek ve bunun için gerekli tesisleri kurmaktır."

TRT Yasasının 18.maddesi 12 Mart zorba yönetimi döneminde değiştirildi. Bu değişiklikler, Anayasanın 121'inci maddesinde gerçekleştirilen değişiklik doğrultusunda olmuştu; biraz aşağıda bu değişiklikleri kısaca ele alacağız, 1'inci maddenin temel hükmü olan "özerklik", 2'inci maddenin en önemli öğeleri "eğitici, öğretici,..., yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmak" ilkeleri 12 Mart yasasıyla yokedilen ilkeler arasındaydı.

Yasaya göre Kurum'un en yüksek karar ve yönetim organı Yönetim Kurulu'dur. Kurum, Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar çerçevesinde ve onun gözetimi altında, genel müdür tarafından yönetilir. Yönetim Kurulu 9 kişiden oluşur. Bu 9 kişiden ikisi Hükümet tarafından atanır; üçü üniversitelerden (biri elektrik-elektronik, biri hukuk-iktisat-sosyal bilimler, biri edebiyat-dil-güzel sanatlar dallarından), biri konservatuarlardan (müzik-temsil sanatları dalından), ikisi TRT kurumu personelinden (biri yönetici, biri elektrik mühendisi) seçilir. Genel Müdür de Yönetim kurulunun üyesidir. Yönetim Kurulu kendi arasından, genel müdür dışında bir başkanla bir başkan yardımcısı seçer. Genel Müdür, Yönetim Kurulunun Turizm ve Tanıtma Bakanlığına inhası ve Bakanın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararnesiyle atanır.

6.2. TRT'nin Çalışmaya Başlaması

TRT'nin ilk Yönetim Kurulu 28 Nisan 1964 günü toplandı. Yönetim Kurulu şu kişilerden oluşuyordu: Sedat Tolga, Behçet Kemal Çağlar (Hükümet temsilcileri); Bedri Karafakıoğlu, tsmet Giritli, Halil Dikmen (Üni-

versitelerden); Refik Ahmet Sevengil (müzik-temsil dalından); Senia Eke, Ulvi Çulpan (TRT personelinde). Yönetim Kurulu, Başkanlığa Sedat Tolga'yı, Başkan Yardımcılığına Behçet Kemal Çağlar'ı seçti (Çağlar 1965 Mart'ında Başkanlığa seçildi). 29 Nisan 1964 günlü ikinci toplantıda TRT Genel Müdürü olarak Adnan Öztrak'm inhası oybirliğiyle kararlaştırıldı. 4 Mayıs günü Öztrak Genel Müdür olarak işe başladı. TRT'nin devraldığı vericiler şunlardı: Yüksek güçlü 2 yurt içi istasyon: Ankara (240 KW) ve İstanbul (150 KW), 7 tane 2'şer KW'lık "il Radyosu", Ankara'da yüksek güçlü kısa dalga istasyonu (20 ve 100 KW'lık), 3 çok küçük güçlü kısa dalga vericisi (Erzurum, Diyarbakır ve Iskenderun). Bunlardan İstanbul vericisi 150 KW olarak anılmakta ama teknik yetersizlikler yüzünden ancak 120 KW güçle çalıştırılabilmekteydi⁶. TRT Kurumu çalışmaya başladığında ülkedeki kayıtlı radyo alıcıları sayısı 2 184 125'dir. Kuruma Turizm ve Tanıtma Ba-

kanlığından 634 personel devredilmiş, personel sayısı 1964 yılı sonunda 939'a yükselmiştir.

6.3. Engellemeler, Baskılar

TRT'nin ilk yılları "örgütlenme ve kendini kabul ettirme" yılları oldu. Kuruluş, görev, kadrolar, personel yönetmelikleri, yayın ilkeleri, ücret tarifeleri saptandı. Bu arada yeni yapılar kiralanması, ihaleler, çeşitli danışma kuruluşları vb. gibi çalışmalar yoğun biçimde sürdürülüyordu. "Kendini kabul ettirme" başlığı altında toplayabileceğimiz çalışmaların özeti şöyle verilebilir: Bu kadar etkili bir işlevi olan ve özerk bir devlet kuruluşu ilk kez kuruluyordu. Egemen çevrelerin ve bürokrasinin alışmadığı bu oldu. TRT Kurumunun Başbakanlıkla ve bakanlıklarla doğrudan yazışma yapamayacağı belirtildi, bu yazışmalar engellendi. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı TRT'nin hesap ve işlemlerini yasadışı olarak teftiş etmeye kalkıştı.

Yayın türü	1964		1969	
	süre (saat)	oran (yüzde)	süre (saat)	oran (yüzde)
Söz	17,2	17,2	40	19,3
Haber	2,3	2,3	24,5	11,8
Reklair	A,5	4,5	7,2	3,5
Türk müziği	52	52	82,5	39,7
Batı müziği	24	24	53,4	25,7
Toplam	100	100	207,6	100

Çizelge 4. Bütün Türkiye radyolarının ortalaması olarak haftalık yayın süreleri ve türlerin toplam yayın süresine oranları. Kaynak: Özakman⁷.

Yayın türü	Ankara İstanbul İzmir	Bölge ve İl radyoları	Ankara İstanbul "2.program"	Ankara "3.program"
Söz	20	20	-	-
Haber	10	10*	-	-
Reklair	12	5**	-	-
Türk müziği	29	50	-	-
Batı müziği	29	15	100	100
Toplam	100	100	100	100

Çizelge 5. 1969 yılında radyolarımızda yayın türlerinin toplam yayın sürelerine oranları (yüzde olarak)Kaynak:Özakman⁸ "İl radyolarında daha yüksek.

** Çukurova radyosunda reklamlar yüzde 10'u aşmaktadır.

Yasadışı teftiş heveslileri arasında daha sonra Maliye Bakanlığı da vardı. TRT'nin personeline ek çalışma ücreti vermesi engellenmek istendi. Bunlar ve benzeri yasadışı müdahalelerin hepsi Danıştay'ca durduruldu yada iptal edildi. TRT'nin özerkliği konusu 1968'de Anayasa Mahkemesine kadar gitti.

15 Ekim 1965 seçimleriyle Adalet Partisi iktidara geldi. Süleyman Demirel Başbakan oldu. Özellikle bundan sonra TRT'nin girişimleri hükümetlerce sürekli olarak engellendi, TRT parasal yönden zor durumda bırakıldı. Özerk TRT, karşısında hep hükümetleri buldu. 1965-1970 dönemi, iktidarın Anayasa'yı çiğnediği, özgürlükleri kısmak için elinden geleni yaptığı bir dönem oldu. TRT açısından bu çabalar 1969 başlarında Meclise getirilen TRT yasa tasarısı ile doruğuna ulaştı. Tasarı, iktidarın hazırladığı ünlü "Anayasa Düzenini Koruma" yasa tasarısıyla birlikte sunulmuştu Meclise. Bilim adamları tasarıya karşı çıktılar. TRT yasa tasarısına karşı çıkanlar arasında iki yıl sonraki zorba dönemin destekçileri İnönü, H.Tunc ve Nihat Erim de vardı. Nihat Erim Yasa Tasarısı hakkında şöyle söylüyordu: "TRT'yi istedikleri gibi sindiremediler. Şimdi kanun deriştirerek TRT'yi muhalefete karşı tek taraflı kullanılacak hale sokmak hevesi içindeler"^{11,12}. Yasa değişiklikleri kamuoyunun şiddetli tepkisi sonucu gerçekleştirilemedi, daha doğrusu 12 Mart dönemine ertelenmiş oldu.

Bu dönemde TRT bir yandan iktidarca kösteklenirken öte yandan sağcı basınca da sürekli eleştiri, saldırı ve yıpratma kampanyalarına hedef oldu.

TRT yayınları hakkında 200'den fazla soruşturma açıldı, bu soruşturmaların yalnızca 2'si dava konusu oldu, geri kalanları takipsizlik kararı aldı. Bu 2 yayın da (Kitap saati ve De Gaulle hakkındaki yorum) beraat etti^{3,6}. Buna karşılık TRT yasaasının hükümetlere verdiği "milli güvenliğin açıkça gerekli kıldığı hallerde bir haber veya yayını menetme" yetkisi zorlanarak yasaklamalara girişildi. Örneğin 15 Aralık 1969

da TÖS ve İlk-Sen'in boykotuyla ilgili haberlere yayın yasağı kondu⁷. 16 Şubat 1969 Pazar günü ("Kanlı Pazar") İstanbul'da oluşan olayların filminin televizyonda gösterilmesine de yayın yasalı konmuştu³³.

6.4. Kültür Sanat ve Bilim Ödülleri

TRT Yönetim Kurulu 10 Mayıs 1970 günlü toplantısında "TRT Kültür Sanat ve Bilim Ödülleri" adı altında her yıl bir dizi ödül verilmesini kararlaştırdı. Yarışmalar bilimsel araştırma, müzik, tiyatro, film, edebiyat, resim-heykel dallarında 26 kolde açıldı. Yarışmalara 3090 yapıt gönderildi. 16 büyük ödül, 117 başarı ödülü verildi. Örneğin, roman kolunda (büyük ödül verilmedi) başarı ödüllerini Fakir Baykurt (Tırpan), Tarık Buğra (İbişin Rüyası), Abbas Sayar (Yılkı Atı), Sevgi Sabuncu (Yürümek), Melih Ç. Anday (Gizli Emir), Mehmet Şeyda (Yanartaş), Demirtaş Ceyhun (Asya), Oğuz Atay (Tutunamayınlar) aldılar. Müzik dalında Yalçın Tura 13 ödül aldı¹³. Toplam olarak 602 bin lirası ödül, 356 bin lirası da seçici kurullar gideri olarak 958 bin lira harcandı.

Ödüller 1971 Şubat'ta açıklandı, ilk ve son verilmesi de bu oldu. 12 Mart'ın TRT Genel Müdürü Musa Ögün 1971 Eylül'ünde yaptığı bir basın toplantısında ödüller üstüne şunları söyledi: "... ödül verilen eserlerden bir kısmı saptırılmış ideolojilere fikir ve sanat yoluyla yönelme etkisi bırakmaya çok müsait durumdadır. Yine bu eserlerden bir kısmı TRT'nin yayın ilkeleri, programların amaç ve gidişatı yönünden uygun değildir. Bu eserlerden biri de mahkeme tarafından müstehcen bulunarak toplattırılmıştır. Böylece 1 milyon dağıtılan yarışmanın TRT'ye 1 kuruluş dahi yararı olmamış ve 12 Mart'tan sonra da ödül verilen eserlerin TRT mikrofon ve ekranlarına çıkması önlenmiştir."¹⁴

Uzun "beyanat"mdan yalnızca bir bölümünü buraya aldığımız Sayın General, 3000'den fazla yapıtın katıldığı bir yarışma için 958 bin liranın pek çok olduğunu savunuyor. 6 bölümlük bir yerli dizi filmin maliyetinin 1,5 milyon lira; bu yazının hazırlandığı günlerde yapımına karar verilen toplam 55 bölüm-

lük 8 yerli dizinin tahmini maliyetinin 12,6 milyon lira; 26 bölümlük "Polis Dosyası" dizisinin başka tüm giderler hariç yalnız Türkçeleştirme giderinin 160 bin lira, örneğin İzmir TV istasyonunun maliyetinin 30 milyon lira olduğunu anımsayalım. Sayın General'in "müstehcen bulundu" buyurduğu Sevgi Sabuncu (Soysal)'m yapıtının ise beraat ettiğini belirtelim.

Musa Ögün'ün TV ekranlarından yaptığı uzun suçlamalara TRT Yönetim Kurulu başkanı Prof.Dr. Suat Sinanoğlu karşılık verdi. Musa Ögün daha ağır ve suçlayıcı biçimde yeni bir beyanatta bulundu, iş bu kadarla kalmadı. Yönetim Kurulu yeteleri hakkında "görev ve yetkilerini kötüye kullanmak"tan dava açıldı. Yönetim Kurulunun Hükümetçe atanmış iki üyesi, Hıfzı Timur ve Emin Hekimgil davaya dahil edilmediler. "Cumhurbaşkanı adına at yarışları, futbol maçları düzenlenen, ödül ve kupa dağıtılan bir ülkede, kültür sanat ve bilimin gelişmesini teşvik edici bir sistem kurulması", görevi kötüye kullanma sayılıyordu¹⁵. Mahkeme 10 ay kadar sürdü; sonunda Prof.Dr.Suat Sinanoğlu, Adnan Öztrak, Prof.Uğur Alacakaptan, Emil Galip Sandalcı, Muammer Sun ve Sunuhi Cav 1972 Ekim'inde beraat ettiler¹⁵.

6.5. Radyolar

TRT dönemine geçilmesiyle radyo istasyonlarının kurulmasında önemli bir hızlanma oldu (Çizelge 1). 8'inci il radyosu 1964 Ekim'inde Van'da yayına başladı. Fransız Thomson CSF firmasına ihale edilen 100 KW gücündeki Erzurum Radyosu 1967 Mayıs'ında, yine aynı firmanın kurduğu 100 KW gücündeki İzmir Radyosu 1967 Ağustos'unda çalışmaya başladı. Japon NEC firmasının kurulan 300 KW'lık Çukurova Radyosu (Tarsus'ta) 1968 Mart'mda, 300 KW'lık Diyarbakır Radyosu 1969 Kasım'ında yayına geçtiler, İsviçre Brown Boveri firmasına ihale edilen 250 KW'lık kısa dalga Ankara Radyosu da Aralık 1970'de çalışmaya başladı. Çok kısa dalga Ankara vericisi 0,25 KW güçle 1968 Mart'ında işletmeye girdi. TRT kurulduğu zaman 530 KW dolayında olan toplam radyo verici gücü 1970'e gelindiğinde üç katına çıkmış 1580

KW olmuştu. 1970'de ülkedeki kayıtlı radyo alıcılarının sayısı 3 milyonu aşmış; 1000 kişiye düşen kayıtlı radyo alıcısı sayısı 88 olmuştu.

TRT kurulduktan sonraki iki ay içinde radyoların y?/ın sürelerinde yüzde 40'la 70 arasında artışlar sağlandı⁶. Yayınların süreleri ve oranları 1964 başında ve 1969'da yaklaşık olarak Çizelge 4'de gösterilmiştir. Burada bütün radyoların ortalaması alınmış ve haftalık yayın süreleri verilmiştir. Görüldüğü gibi, yayın süresi yaklaşık iki katma çıkmış; oransal olarak haberlerde büyük artış olmuştur.

Çizelge 4, bütün radyoların ortalaması olan gerçekdışı bir radyonun yayınlarını göstermesi bakımından yanıltıcıdır. Yayın türü yüzdeleri açısından değişik türdeki radyoları ayrı ayrı ele almak ilginç olacaktır. Sonuç Çizelge 5'de görülmektedir.

Ankara ve İstanbul il radyoları (2.program) "müzik kutusu" niteliklerini 1964-1970 döneminde de aynen sürdürdüler. Bu kervana 1968'de Ankara ÇKD istasyonu da (3.program) katıldı (Çizelge 2). 1970'de İzmir il radyosu da aynı nitelikte yayına geçti. 12 Mart döneminde de aynı durum sürdürüldü.

6.6. Yasadışı Radyolar Sorunu

TRT Yasasının 35'inci maddesi TRT'ye açık ve kesin biçiminde radyoyayın tekeli verdiği halde, yasadışı radyolar TRT kurulduktan sonra da yayınlarını sürdürmüşlerdir. Üstelik bunlara yenileri eklenmiştir. 1965'de İstanbul Polis Radyosu (6325 KHz, 200 W) yayına başlamış; bunu Ankara'da yeni Polis Radyosu (1,5 KW), Ahlatlıbel Havacıların Sesi Radyosu (7852 KHz, 2,5 KW), İzmir Polis Radyosu (75 W), ve Ankara ÇKD Polis Radyosu izlemiştir. Ereğli Kömür İşletmeleri Eğitim Radyosu adlı korsan radyonun yayına başlaması çeşitli tartışmalara yol açmıştır. Zonguldak'ta 1515 KHz'de çalışan bu radyonun siyasal yayınlar yaptığı bile söylenmektedir. Bütün bu gelişmeler karşısında TRT çekingen ve tereddütlü davranışlar içinde olmuş, kayda değer hiç, ir önlem almamış

yada aldırainamıştır, böylece de yasadışılığa, korsanlığa prim verilmiştir.⁹

359 sayılı TRT Yasasının 30'uncu maddesi TRT'nin "amaçlarına uygun olmak şartıyla... yerli veya yabancı tüzel kişilerle" ortaklıklar kurabileceğini belirtmekte, "bu ortaklıklar tarafından kurulacak istasyonların yayınları, Kurumun gözetim, denetim ve sorumluluğu altında yapılır" demektedir. Anayasa'nın 121.maddesine aykırı olan ve "radyodifüzyon ve televizyon tesislerinin kurulması ve işletilmesi hakkı, yalnız TRT'ye aittir" hükmünü getiren 35'inci maddeyle de çelişen bu maddeden yararlanmak ve radyo yayıncılığı alanına el atmak isteyen Hürriyet Gazetesi 1968'de TRT'ye başvurmuştur.²⁹ TRT ilkin bu başvuruyu olumsuz karşılamamış, Hürriyet'ten TRT'nin reklam gelirleri için teminat istemiştir.⁹ 0 sıralar bu konuyla ilgili çeşitli yolsuzluk söylentileri çıkmıştı. Hürriyet Gazetesi bu girişimini olumlu sonuçlandıramadı. 1969 Mayıs'ına kadar TRT Yönetim Kurulu üyesi olan Prof.İsmet Giritli 7.4.1970 günlü Milliyet Gazetesinde yazdığı "Anayasa'da Radyo ve Televizyon Tekeli Var mı?" adlı yazıda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yapılan bir doktora çalışmasından söz ederek bu tezde öne sürülen "özel teşebbüse ait radyo ve televizyon istasyonlarının kurulması, TRT yasasının 30.maddesinin iptaliyle olanaklıdır" görüşünü savunmaktadır.² Daha sonraları ticari yayınlar yapmak amacıyla İstanbul Belediyesi de özel istasyon kurmak amacıyla başvuruda bulunmuştur. TRT'nin, o zaman, bu girişimlere temelde Anayasa ve yasalar müsaade etmediğinden değil, TRT'nin reklam gelirleri açısından karşı çıktığı anlaşılmaktadır.

6.7. Televizyon

ITT şirketinin Türkiye'yi televizyon ağıyla örmesi girişiminin Demokrat Parti iktidarının yıkılmasıyla başarısızlığa uğradığını yukarda belirtmiştik. 27 Mayıs'tan sonra televizyon konusundaki ilk girişimler Fahrettin Işıkcı'nın açıklamasına¹⁶ göre şöyle oldu: 27 Mayıs'ı izleyen günlerde Federal Almanya büyükelçisi Cemal Gürsel'i zi-

yaret eder. Elçinin "size ne gibi bir yardımda bulunabiliriz?" sorusuna Gürsel "bize bir televizyon kurun" diye karşılık verir. Bunun üzerine Almanlarla bizim ilgililer arasında görüşmeler başlar. Işıkcı Almanya'ya giderek tetkiklerde bulunur. Dönüşünde zamanın Basın-Yayın Genel Müdürü Altınur Kılıç'la mühendisler Hacim Kanoy ve Fahrettin Işıkcı'dan oluşan heyetle Alman basın ateşesi toplanıp bir anlaşma düzenlenir. 9 Nisan 1963 günlü anlaşmaya göre Almanlar Ankara'da kapalı devre çalışacak bir eğitim merkezi için gerekli donanımı verecek ve Almanya'da Türk personelini eğitecek. Işıkcı 20 kişilik heyetin başında Almanya'ya gider, orada "bir yıl kalarak televizyonu öğrenirler". Bu arada TRT Kurumu kurulmuş, durum bir olup-bitti olarak TRT'ye devredilmiştir. Işıkcı ve arkadaşları kapalı devre bir yayın yaparlar. Yayını izleyen Genel Müdür ve Başbakanlık Yüksek Murakabe Heyeti üyeleri yayını pek beğenirler, derhal antenli yayına geçilmesi için çalışmalara başlanmasını isterler.

Tek eksik vericidir. Almanlar hemen bir verici hediye etmeyi kabul ederler (Bu vericinin değerinin 5-6 milyon TL dolayında olduğu tahmin ediliyor. Oysa TRT bundan sonraki 8 yıl içinde yaklaşık 300 milyon liralık TV vericisi satın almıştır). 1967'deki bu ek anlaşmayla 3 Alman uzmanı da (tüm giderleri TRT'ce karşılanmak, herbirine birer makam otomobili verilmek koşulluyla) Türkiye'ye gelecektir (Bu uzmanlardan birinin TV ile yakından uzaktan hiçbir ilişkisi olmadığı, Almanya'nın Sesi Radyosunun muhabiri olduğu sonradan ortaya çıkmıştır³). Ankara'da Dededoruk tepesine kurulan 3 KW güçlü hediye vericiyle 31 Ocak 1968 günü ilk televizyon yayını başlar. Deneme yayını adıyla başlayan yayınlar haftada üç gün olarak düzenlenmiştir.

Bu süre içinde 20'ye yakın yabancı firmanın temsilci ve komisyonları Türkiye'yi televizyon şebekesiyle donatma önerileriyle TRT'nin kapısını aşındırmaktaydı. Önerilerin çoğu firmaların ülkelerinin uzun vadeli kredi vaadlerini de içeriyordu. Bu arada Türkiye'de

satılacak TV alıcılarının it-hali yada yapımı tam bir tekel düzeninde kendi şirketlerine verildiği takdirde televizyon şebekesinin tümünü bedava kurmaya gönüllü olduğunu bildiren firmalar da vardı.^{3,17} Federal Almanya'nın Türkiye'de televizyonun ilk kuruluşundaki katkıları, bu ülke açısından, umulan sonucu vermiş; Türkiye televizyon donatımlarının yaklaşık yüzde 80'i bu ülkeden satın alınmıştır.³ TV alıcıları için de aynı durum gerçekleşmiştir. Bu arada 16 Haziran 1970'te Federal Almanya ile İstanbul için 600 Wlık bir TV vericisinin Türkiye'ye karşılıksız verilmesi için anlaşma yapılmıştır.³ Televizyon yatırımları için Federal Almanya Cumhuriyetine 60 milyon mark dolayında borçlanılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Planda televizyon alıcılarının Türkiye'de yapımına başlanması, böylece halka ucuz alıcı sağlama konusu çözülmeden Türkiye'de televizyon yayınlarına geçilmesi sakıncalı görülmüştür. Televizyonla ilgili yatırımların İkinci Beş Yıllık Plana alınması da aynı gerekçelerle Yüksek Planlama Kurulunca reddedilmişti.³ Birinci planın 1963-1967, İkinci planın 1968-1972 yıllarını kapsadığını anımsayalım. 1968-1972 dönemi, ülkede alıcı yapımı için en ufak bir hazırlık ve çalışma olmadığı halde, TV verici istasyonlarının (özellikle 1971-72 de) yerden mantar biter gibi kurulduğu, tüm topluma televizyon hastalığının aşılandığı, gümrük yönetmeliklerinde televizyon aygıtı için özel kolaylıklar konulduğu, kaçakçıların, "Amerikan pazarları"nın tepeleme televizyonla dolduğu yıllar oldu. Türkiye'de Kalkınma Planlarının ne denli "kural koyucu" olduğu ve Planlara ne denli uyulduğu yalnızca bu örneklerle bile açıkça görülebilir.

7. ZORBALIĞIN EGEMENLİĞİ (1971-1974)

7.1. Giriş

12 Mart 1971'de Türkiye'de yeni bir dönem başladı. Ülkede giderek gelişen ve dinamik kazanan toplumsal uyanışın zorba-

lık yöntemleriyle geriletilmesi "operasyonu"na girişildi. Meclisteki tüm burjuva partilerinin desteğiyle parlamenter faşizm'e geçildi. Bu rejim ülkedeki tüm demokratik kurum ve kuruluşlara el attı. TRT de bu müdahaleden payını fazlasıyla aldı. Radyo ve Televizyon birer beyin yıkama aracı haline getirildi. TRT Kurumu "tam bir garizon düzenine" sokuldu.³ Anayasa ve TRT Yasası değiştirildi.

7.2. Musa öğün TRT'ye Ayak Basıyor

Dört Komutanın muhtırası TRT'ye 12 Mart 1971 günü saat 12.30 dolayında getirildi. 0 günlerin TV Haberler Müdürü Zeki Sözer olayı şöyle anlatıyor: "...Ben saat 12.30 sıralarında o sırada TRT Haber Müdürü olan Doğan Kasaroğlu'nun odasına inmiştim. Odada MİT örgütünde çalıştığını bildiğim biri oturuyordu... Tam bu sırada dışarda bir telaş oldu ve hemen arkasından da odaya önce Musa Paşa, arkasından Tunusluoğlu ve Uğur girdiler... Musa Paşayı ilk defa görüyordum. Elinde sarı bir zarf vardı, zarfı Kasaroğlu'na uzattı ve 'bunu 13 bülteninde yayınlayınız*' dedi, sesi sert ve emredici idi. Ardından da ekledi: 'Radyonun etrafında gerekli askeri tedbirler alınmıştır'. Kasaroğlu zarfı açtı, MİT mensubu hemen çıktı. Odada bulunan diğer şube müdürü arkadaşlarla birlikte muhtıranın üzerine eğildik ve heyecanla okuduk. 'Hayırlısı olsun' dedik. Subaylar da 'Hayırlısı' dediler. Bu sırada Musa Paşa, Kasaroğlu'na 'Zarfın üzerine tebellüğ ettim diye yazın ve imzalayıp bana verin' dedi. Kasaroğlu isteneni yaptı. Hemen arkasından da 13 haberlerini okuyacak spiker Çetin Çeki'yi çağırdı. 'Bu metni dikkatle okuyunuz, ilk haberdir' dedi... Üç subay bir taraftan limonlu ihlamurlarını yudumlarlarken bir taraftan da Çetin Çeki'nin sesinden muhtıranın radyodan verilişini dinlediler..."^{18,19}

7.3. Dört Buçuk Oyla "Seçilen" Genel Müdür

12 Mart'ı izleyen günlerde Adnan Öztrak 2 Haziran 1971'de

TRT Genel Müdürlüğünden çekildi. Çekilirken de Haber Dairesi Başkanı Cemal Aygen'i yerine vekil bıraktı. TRT Kuruluş ve Görev Yönetmeliğinin 8'inci maddesi, Genel Müdürün görevinden geçici yada sürekli ayrılması halinde kendisine bir Genel Müdür Yardımcısının vekalet edeceğini açık biçimde belirtiyordu, bu nedenle Genel Müdüre Cemal Aygen'in vekalet etmesi yasalara aykırıydı. Tam bu sıralarda Tümgeneral Musa Oğün'ün TRT Genel Müdürlüğüne getirilmek istediğine ilişkin söylentiler yoğunluk kazandı. Yönetim Kurulunda daha sonraki günlerde yapılan görüşmelerden öğrenildiğine göre ünlü "makale şamil kanuncu" Başbakan Yardımcısı Sadi Koçuş Yönetim Kurulu üyelerine Musa Oğün'ü Genel Müdür seçmelerini salık vermişti.

TRT Yasasının 9'uncu maddesine göre Genel Müdür Yönetim Kurulunca seçiliyor ve Bakanlar Kurulu kararnamesiyle atanıyordu. Aynı yasanın 6'inci maddesine göre Yönetim Kurulu kararlarını üye tamsayısının salt çoğunluğuyla alıyordu, yani karar alınması için en az 5 oy gerekiyordu. TRT Yönetim Kurulunda o tarihte şu kişiler bulunuyordu: Prof.Suat Sinanoğlu, Doç.Ergun Özbudun, Muammer Sun, Emil Galip Sandalcı, Sunuhi Cav, Emin Hekimgil ve Ali Bozer. Dokuz üyeden oluşan Yönetim Kurulunun bir üyeliği yasaya göre üniversitelerin elektronik-elektrik dalından gelecek üyenin saçimini yaptırması gereken İTÜ Rektörü Prof.Sağiroğlu'nun seçimi 2 yıldan beri yaptırmaması nedeniyle boş bulunuyordu.

Dokuzuncu üyelik de Genel Müdür görevden ayrıldığı için boştu. Yönetim Kurulunun 3 üyesinin (Muammer Sun, Emil Galip Sandalcı, Sunuhi Cav) Musa Oğün'e oy vermeyeceği bilinmekteydi.

Geriye 4 üye kalıyordu. Cemal Aygen bu noktada devreye sokuldu, Genel Müdür Vekili sıfatıyla Yönetim Kuruluna yasadışı olarak "girdi". 25 Temmuz günü Yönetim Kurulunda çok sert tartışmalar oldu. İş, TRT Savunma Sekreteri görevindeki bir emekli albay'm Yönetim Kurulu odasına girerek bir üyenin yakasını tutmasına, "sizin hesabınızı göreceğim" demesine kadar vardı. Sonunda Sinanoğlu, Özbudun, Hekimgil, Bozer ve

8'inci "üye" Cemal Aygen'in oylarıyla Tuğgeneral Musa Ögün Genel Müdürlüğe seçilmiş oldu^{20,21}. Ve TRT Yasasının 9'uncu maddesinin 3'üncü fıkrası şöyle diyordu:

"Genel Müdür ve yardımcısı olabilmek için:

- a) İktisadi ve sosyal bilimler veyahut haberleşme veya radyo televizyon tekniği veya programcılığı alanında yüksek öğrenim yapmış olmak,
- b) Kurumun Genel Müdürlük veya yardımcılığı görevini yerine getirebilecek bilgi ve tecrübeye, ve
- c) Memurlar Kanununun 4.maddesinin A, B, C, H ve V bentlerindeki niteliklere sahip bulunmak gerekir."

Daha sonraki günlerde E.Galip Sandalcı ve Muammer Sun çeşitli nedenlerle hapse atıldılar, Yönetim Kuruluna TRT'deki elektrik mühendisleri arasından giren Odamız üyesi Sunuhi Cav ise Türkiye'den ayrıldı.

Musa Ögün 27 Temmuz 1971 günü TRT'nin ikinci genel müdürü ilan edildi. Musa Ögün TRT'sinin niteliklerini okurlarımız unutmamışlardır. Biz kısaca genel çizgiler üzerinde duracağız.

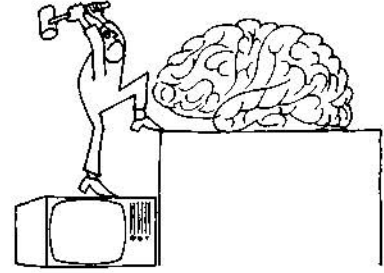
a) Yayınlar bir yandan ilkelleşirken öte yandan çeşitli sansürlere ve yasaklamalara uğramaya başladı. Örneğin soyadı yasasından önceki dönemler söz konusu olduğunda bile "Mustafa Kemal" adının kullanılması yasaklanıyordu.³³ İçinde "Nazlı yarım gelivermiş sol dizin üstüne" türünden dizeler bulunan 54 türkü programlardan çıkarılıyor, "Kısa zamanda... radyoların tüm repertuarları gözden geçirilecek ve sakıncalı parçalar ayıklanacaktır" emri veriliyordu.^{1*2} Sait Faik'e ilişkin bir program bile yasaklanıyordu.

b) Musa Ögün TRT'yi kısa sürede bir garnizon görünümüne sokmayı başardı. Pek çok göreve assubaylar yada emekli subaylar getirildi. Erkek personelde düzgün saç-sakal traş, kravat takılması; kadınlarda kısa etek-pantolon yasağı gibi konulara büyük önem verildi. Hatta bir süre uzun saçlı-bıyıklı sanatçılara ekranlar yasaklandı. Musa Ögün döneminde TRT personel sayısında yaklaşık 700 ar-

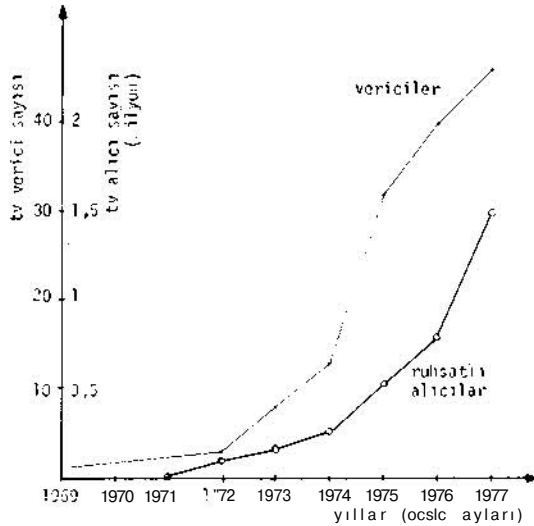
tış oldu. Bu 700 kişinin 200'ü televizyona alınmıştı; radyoların personel sayısı azalırken yaklaşık 500 kişi de radyo ve televizyon dışındaki hizmetlere alınmıştı. 1973 sonunda TRT de çalışanların sayısı 3000 dolayındaydı.

c) Daha önce TRT'den esirgenen mali olanaklar bu dönemde cömertçe Musa Ögün'ün emrine verildi. Örneğin Ankara 1200 KW vericisi gümrüğe geldiği halde parasızlıktan çekemeyen, Antalya Radyosu donanımını gümrükten çekebilmek için İstanbul Radyoevinin ipotek edilmesiyle para bulabilen bir TRT bulaş Musa Ögün, iki yılda yalnızca yeni televizyon vericileri için 100 milyon lira dolayında para harcayabildi. TRT'nin dışardan satın aldığı araç ve gereçlerden gümrük alınmaması konusu çözüme bağlandı.³ Televizyon alıcısı sahiplerinden alınacak ruhsat ücretleri konusu kolaylıkla çözüldü, ilk televizyon ruhsat ücreti 1971 yılı sonuna kadar toplandı.^{10,14} Parasal olanakların açılması, televizyonun beyin yıkayıcı etkisinden bir an önce yararlanma isteğiyle birleşince sonuç hızla televizyon vericileri kurulması oldu. Biraz aşağıda bunları sayacağız.

d) Musa Ögün geldiğinde televizyon yayınları haftada 3 gece yapılıyordu. 1 Ocak 1972'de yayınlar haftada 4 geceye, 21 Haziran 1972'de 5 geceye çıkarıldı. Uzayan yayın saatleri bol eğlence, spor, dizi film, propaganda ile dolduruldu. Kaçak, Sirk Dünyası, Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike, Ben ve Şempanze, Shirley'in Dünyası türünden dizi filimler izleyici sayısının en çok olduğu saatlerde ekran-

lara getirildi. Saçma sapan yarışma programları, ABD televizyonlarındaki "Candid Camera" dan kopya "Gizli Kamera" oyunları (çok şiddetli tepkiden ötürü vazgeçildi), "sağda-solda vuruşanlar", "12 Mart'a nasıl geldik?" türünden ilkel beyin yıkama programları, 32

Şekil 2. Türkiye'de televizyon verici istasyonlarının ve ruhsatlı televizyon alıcısı sayıları. (Gerçek televizyon sayıları ruhsatlı alıcı sayısının yaklaşık 1,5-2 katı olarak tahmin ediliyor. Örneğin 1976 başında ruhsatlı TV sayısı 790 000 dir, tahmini gerçek TV sayısı ise 1 400 000'dir; 1977 başında ruhsatlı TV sayısı 1,5 milyon, tahmini gerçek TV sayısı ise 2,7 milyondur). Kaynaklar: ¹⁹ / 43,4^,1*5

radyo ve televizyonda reklam yayınları

Radyolarımızda reklam yayınları Demokrat Parti iktidarının sekizinci ayında, 27 Ocak 1951 günlü Bakanlar Kurulu kararıyla başladı. Radyolar yönetiminde önemli görevlerde bulunmuş olan Hasan R. Ertuğ¹ bu konuda şöyle diyor: "İstanbul Radyosunun faaliyete başlaması ve memleketimizde hür seçimlere dayanan demokratik idarenin kuruluşu neticesinde, radyolarda ticari ilan ve reklam yapılması meselesi yeniden canlanmıştır." "televizyonda reklam yayınları da 2 Mart 1972'de hiç bir ön hazırlık yapılmadan ani bir kararla başlatıldı. Reklam uygu-

laması öylesine alelacele devreye sokuldu ki, TRT'de Mart-Eylül 1972 dönemi TV reklamlarına ilişkin en ufak bir veri bulunmamakta.⁵⁰

Radyo ve televizyonun devlet elinde bulunduğu pek çok ülkede reklam yayınlarına izin verilmemektedir, "televizyon yayınları bulunan 121 ülkeden ancak 46'sı reklam yayınlarına yer vermektedir. ** İngiliz devlet radyo-televizyonu BBC yayınlarında reklama hiç yer verilmezken, Fransız Radyo ve "televizyonu reklamlara önemli kısıtlamalar koymakta, ancak satışlarının artmasından ülke ekonomisine yarar geleceği tarafsız bir kurul aracılığıyla saptanan malların reklamını yapmaktadır.³ Gereksiz yere ithalatı özendirerek malların; margarin» gazoz türü içkiler, oyuncak, eğlence yerleri, sigara vb. reklamı yasaktır.⁵⁰ Fransız radyolarında marka adı açıklanan reklamlar yapılamaz.³ Çeşitli ülkeler televizyon ve radyolarında reklamlar süre açısından da kısıtlıdır. ABD'de ve Yunanistan'da bu tür bir kısıtlama yokken, Portekiz'de saatte 8-9 dakika, İspanya'da saatte 6 dakika, Monaco'da (R3M) günlük yayın süresinin yüzde 7'si, İtalya (RAI)de yüzde 5'i, Fransa (ORTF) 1. kanalda günde 21 dakika, 2. kanalda 12 dakika, Federal Alman-

ya'da (ARD) günde 20 dakika (pazar - bayram günleri reklam yok), Hallanda'da (NOS) günde 15 dakika ile sınırlıdır.⁵⁰ Türkiye, saatte 6, günde 30 dakikalık sınırla yukarıdaki listede ABD, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın hemen ardından gelmektedir. Kaldı ki naklen yayınlar ve "özel yayınlar"da bu sınırlamalar da yoktur.

Türkiye'de reklamcılık ileri kapitalist ülkelere göre ilkel bir düzeydedir (Çizelge 1). 1974 yılı verilerine göre ülkede basına giden reklam harcamaları yuvarlak olarak 160 milyon TL, televizyonda reklam harcamaları 147 milyon TL, rad-

Ülke	top.reklam hare. (milyon Dolar)
ABD (1970)	20 000
Federal Almanya (1970)	2 700
Japonya (1970)	2 100
İngiltere (1970)	1 300
Kanada (1968)	902
Fransa (1968)	890
Türkiye (1972)	24

Çizelge 1. Altı ileri kapitalist ülkede ve Türkiye'de yıllık toplam reklam harcamaları. (Türkiye için değer 378 milyon TL olup, 16 TL= 1 dolar üzerinden çevrilmiştir)
Kaynak:***

kısımlık sıkıyönetim bildiri-leri ve de Devlet Adamlarımız: Nihat Erim, Sadi Koçaş, Atilla Karaosmanoğlu ve benzerleri - İşte 12 Mart ekranlarının kısa bir özeti.

e) Televizyonlar 2 Mart 1972 gününden başlayarak reklam yayınlamaya başladı. Tüketim endüstrisinin palazlanıp Anadolu'ya açılması süreci içinde televizyon da kendine düşen önemli görevi böylece üstlenmiş oluyordu. Televizyonda reklam yayını uygulaması o günden beri yoğunlaşarak sürüyor ("Radyo ve televizyonda reklamlar" bölümüne bakınız).

Musa Öğün 1973 seçimlerinden bir süre önce orduadaki görevine geri döndü. Yerine 3 Eylül 1973'te Genel Müdür Teknik Yardımcısı Doğan Erden vekaleten atandı. Doğan Erden bu görevde

İsmail Cem'in atanmasına kadar kalacaktır.

7.4. Televizyon Şebekesindeki Genişleme

12 Mart yönetimi İstanbul'da televizyon yayınlarını önce Philips'ten (30 Ağustos 1971) daha sonra da aylığı 10000 liraya İstanbul Teknik Üniversitesinden (3 Aralık 1971) kiralanılan vericilerle gerçekleştirdi.² 100 KH'lık Çamlica vericisi 30 Aralık 1972 de hizmete girdi. İzmir'de de önce küçük güçlü bir vericiyle 6 Aralık 1971'de başlatılan yayınlar, 28 Ağustos 1973'ten başlayarak 50 KW'lık yeni vericiyle sürdürüldü. 1972 yılı içinde Eskişehir (5 KW), Edirne (5 KW), Balıkesir (0,7 KW), Elmadag (0,7 KW) ve İzmit (0,7 KW) is-

tasyonları yayına başladı. 1973'te yayına geçen istasyonlar da şunlar: Erzurum (0,7 KW), Aydın-Söke (0,7 KW), Bolu (0,7 KW), Düzce (0,7 KW), Zonguldak (2 tane 0,07 KW). Böylece 1973 sonuna gelindiğinde 13 istasyon vardı. Bu istasyonların kapsadığı alan içinde 11 milyon kişi yaşıyordu.

Kayıtlı televizyon alıcılarının sayısı 1971'de 102 000'e, 1972'de 157 000'e, 1973'te 267 000'e ulaşıyordu. Gerçek sayıların bu sayıların yaklaşık 1,5-2 katı olduğu söylenebilir.

7.5. Radyolar

Daha önce ihale edilmiş olan 1200 KW gücünde Ankara (Thomson CSF firmasından) vericisi 1972'de, 600 KW gücünde Antalya (Japon NEC firmasından) vericisi 1973'te hizmete girdi.

yoda reklam harcamaları ise 71 milyon TL'dir. Televizyon reklam harcamalarının toplam reklam harcamalarına oranı ABD ve İngiltere'de yüzde 25, Fransa'da yüzde 20/ Federal Almanya'da yüzde 10 dolayındadır. Türkiye'de bu oranın ABD ve İngiltere'ye göre oldukça yüksek olduğu söylenebilir."

TRT'nin reklam gelirleri ruhsatiye gelirlerinden (ve toplam gelirlerinden) daha hızla artmaktadır (Çizelge 2). TRT kurulduğunda reklam gelirleri toplam gelirin 1/3'ü iken, bu oran şimdi 2/3 dolayına yükselmiştir. TRT, giderek reklamlara tam olarak bağımlı duruma getirilmiştir. İsmail Cem döneminde hazırlanan TFT 1975 Yayın Programında "başlıca yol ve araçlar" dan biri olarak "TRT'ye sağlam ve sürekli gelir kaynakları sağ-

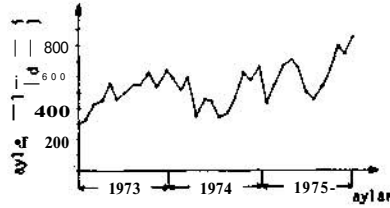
layabilmek için radyo ve televizyon reklamlığını geliştirmek"ten söz edilmektedir. Cem'in kendisi bu konuda şunları söylüyor: "Televizyonun gelişmesi ve haftada dört gün 20 saat yayından haftanın her günü ve 50 saate yükselmesi, Türkiye'nin hemen her yanına hızla uzanması ve reklam yönetmeliğine getirdiğimiz bazı değişiklikler sonucu, televizyonun reklamları bir yılda % 100 arttı." ³¹ Gerçekten de Şekil 1'de görüldüğü gibi televizyonda aylık reklam süresi Ocak 1973'te 301 dakikadan Aralık 1975'te 857 dakikaya yükselmiştir. Radyolarımızda da reklam süreleri (ve toplam yayın süresine oranı) şöyle oldu: 1970'te 3458 (% 4,7), 1972'de 3869 saat (% 5,9), 1973'te 4138 saat (% 6,2), 1974'te 4200 saat (% 4,5), 1975'te 5500 saat (% 4,3). Yüzdelerde azalmanın nedeni TFT II'nin devreye

girmesidir. Reklamların toplam yayın süresine oranı İstanbul Radyosu için % 12-17, Ankara ve İzmir Radyosu için % 10-14, Çukurova Radyosu için % 6-9, öteki radyolar için % 1-4, Kısa Dalga Türkiye'nin Sesi Radyosu için % 0,5-1,2 dolayındadır. ⁵*⁷

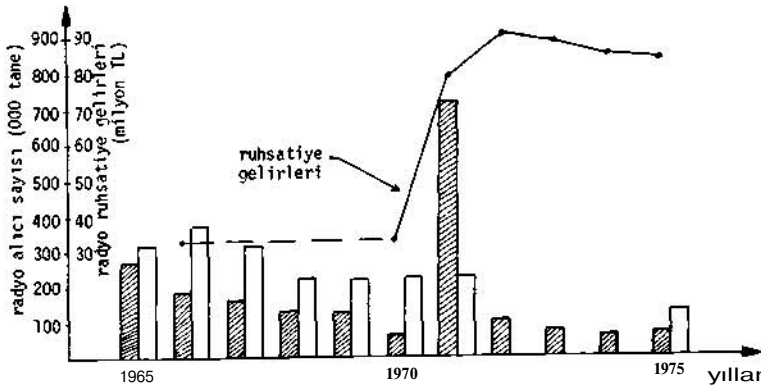
TRT'de reklam yayınları için 2,5 yıl önce söylediklerimiz, kanımızca, geçerliğini artan ölçülerde saklamaktadır: "TRT radyoları ve özellikle televizyonu, öteki yayınlarını bir yana bile bırakırsak, salt reklamlarla kitlelerin şartlanmasında araç işlevi görmektedir. Yalın bir örnek ve görüşümüzü belirginleştirelim: Moda olgusunun batı toplumunun tüketim ekonomisinin bir ögesi ve kitleleri gereksiz tüketime iten bir kurum olduğuna vurgulayan -diyelim- 20 dakikalık bir program yayınlayan televizyon/buna karşı, tanrının günü bilinen "Moda Vakkodur... Beymenle farkedilirsiniz... İGS..." reklamlarını yayınlıyorsa, yayınlarla ilgili tartışmalarda sözünü ettiğimiz 20 dakikalık programın yeri olamaz... Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Karşımızda iki olgu var: Tüketim endüstrisinin palazlanıp pazar genişletme sorunuyla karşılaşması ve ülkenin el çabukluğuyla radyo-TV istasyonlarıyla örülürmesi. Bu iki olgunun tam aynı za-

yıllar	ruhsatiye gelirleri			ruhsatiye gelirleri		
	radyo	TV	toplam	radyo	TV	toplam
1964	12,5	-	12,5	20,0	-	20,0
1968	40,6	-	40,6	35,0	-	35,0
1970	55,9	-	55,9	34,5	-	34,5
1971	62,6	-	62,6	80,0	16,0	96,0
1972	69,9	33,8	103,7	91,4	34,3	125,7
1973	75,0	81,2	156,2	89,0	59,0	148,0
1974	71,4	146,8	218,2	85,9	100,3	186,2
1975	69,7	254,9	324,6	84,3	196,3	280,6

Çizelge 2. TRT'nin reklam ve ruhsatiye gelirleri (milyon TL) *yaklaşık değer.

Şekil 1. Televizyonda aylık reklam yayın süreleri.

Şekil 3. Türkiye'de verilen yeni radyo ruhsatları, imal edilen radyo sayıları ve ruhsatiye gelirleri. Kaynaklar: t6.t7.ite
 ————— İlgili yılda alınan ruhsatiye ücreti.
 ▨ İlgili yıl içinde verilen yeni ruhsatname sayısı.
 □ İlgili yıl içinde Türkiye'de imal edilen radyo alıcısı sayısı. (1972-74 verileri bulunamamıştır). Ülkede imal edilen radyo sayısının çok üstünde sayıda radyonun bedelsiz ithalat yoluyla yurda girdiği de biliniyor.

Toprak Mahsulleri Ofisinden alınan kısa dalga 1 KW gücünde Hakkari Radyosu da 1973'te çalışmaya başladı (Çizelge 1). Bedelsiz ithalat yoluyla yurda giren radyo alıcıları bir yana, ülkede imal edilen radyo sayısının bile çok gerilerinde kalan verilen ruhsatname sayılarında sıkı yönetim bildirimleri nedeniyle 1971 yılında büyük bir sıçrama gözlenmiştir ^{1*} (Şekil 3).

7.6. Anayasa'nın ve TRT Yasasının Değiştirilmesi

Kabul edildiği günden beri egemen sınıfların değiştirme çabası içinde oldukları 1961 Anayasası 12 Mart'ın baskı ortamında değiştirildi. CHP Meclis Grubunda Anayasa Taslağı inönü tarafından savunuldu, İnönü'den

inanda ortaya çıkması raslantı değildir".³²

Televizyon reklamlarının ürünler-hicretler arasında paylaşımı da (Çizelge 3) yukarıda söylediklerimizi doğrulamaktadır. Sonuç olarak, kapitalizmin egemen olduğu bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de radyonun ve özellikle televizyonun planlanmasında ve gelişmesinde ana etkenlerden birinin tüketim ekonomisine hizmet olduğunu belirtiriz.

Burjuva demokrasininin ve onun dayandığı kapitalist düzenin bir özelliği vardır: Yasalar, kurallar konur ve bunlara o yasaları, kuralları koyanlar uy-

Bankalar	23
Dokuma- giyim	14
Temizlik malzemesi	14
Dayanıklı ev esyası	12
Gıda maddeleri	8
Motorlu araçlar	5
Meşrubat, bira	4
İnşaat malzemesi	4
Başın	4
Başka	12

Çizelge 3. 1974 yılında TRT televizyonundaki reklamların süre yönünden hizmet-ürün dallarına dağılımı (yüzde olarak). Kaynak: *

mazlar. Radyo ve televizyon reklamları için de TRT, "Reklam Esasları" koymuştur. Ama mikrofonlarda, ekranlarda -serbest rekabetin orman yasaları daha ağır bastığından olsa gerek- bu "reklam esasları"nın hep ihlal edildiğine tanık oluruz.

TV'de reklamları iki katına çıkardığından övünçle söz eden "halkçı" genel müdür döneminde de, ondan önceki ve sonraki işgal dönemlerinde de aynı biçimde süren bu olgu üzerinde, çocukların reklamlarda sönürmelerini açısından, Semih Tuğrul⁵ önemle duruyor. Biz yalnızca birkaç örnek vereceğiz. TRT Televizyon Reklam Esasları'nın 35'inci maddesi "etnik gurup ayrımı yapan reklamlar kabul edilmez" diyor, 44'üncü maddede de "reklamlarda ağız ve lehçe ancak konunun gereği olarak istisnaen kullanılabilir" hükmünü getiriyor. Şimdi, "at oni, al buni" (kağıt mendil reklam),

"alt gattahiler bişmiyo___" (ısıyalıtkanı reklamı), "vay babo, hem süpirir hem yıhir, müdür be-ge söyleyem bana da bir hover süppirgesi olsun" reklamlarındaki "ağız ve lehçe"lerin konunun gereği olarak kullanıldığını kim savunabilir? (Ağız ve lehçelerin "konu gereği" kullanılabilirmeleri de nereden çıkıyor, bu hükmü kim, neye hizmet için koymuş, bu ayrı sorun).

Aynı Esaslar'ın 29'uncu maddesi "Reklamlar halkı aldatıcı, yanıltıcı ve haksız rekabete yol açıcı nitelikte olamaz" diyor. Bütün reklamların, aslında halkı aldatıcı ve yanıltıcı nitelikte olması gerektiği gerçeğini bir yana bırakalım, kuralları koyan kapitalist düşüncenin açısından bakalım. Bankaların ikramiye verebildikleri dönemlerde yılbaşından üç ay sonra çekiliş yapacak bankaların reklamları "yılbaşı çekilişinde 1 milyon lira" türünden verilmekteydi hep. Yada son zamanların bir lotaryacı gazete reklamını a-nımsayalım: Bir genç kız papatya falına bakıyor, çiçeğin taç yapraklarını sırayla koparıyor. "Yalova, Kuşadası, Bodrum, Yalova, Kuşadası, Bodrum. Çıktı'." Açıkça "hiç boş yok"a getiriyor

sonra konuşan Ecevit 11'inci madde dışındaki değişiklikleri olumlu karşıladığını belirtti. Bu konuşmasından sonra İnönü Ecevit'i yanaklarından öptü²². CHP Grubunda değişiklik taslağı 1 red oyuyla (t.Öktem) kabul edildi. Millet Meclisinde ise 2'ye karşı 357 oyla kabul edildi, 2 olumsuz oyu Aybar ve Kargılı vermişlerdi. Senatoda 12'ye karşı 134 oyla kabul edilen yeni Anayasa 22 Eylül 1971'de yürürlüğe girdi.²³ Radyo ve televizyonla ilgili 121'inci madde, değişiklikten sonra şu biçimi almıştı:

"Madde 121- Radyo ve televizyon istasyonları ancak devlet eliyle kurulur ve idareleri tarafından bir kamu tüzel kişiliği halinde kanunla düzenlenir. Kanun, yönetim ve denetimde ve yönetim organlarının kuruluşun-

da tarafsızlık ilkesini bozacak hükümler koyamaz.

Her türlü radyo ve televizyon yayınları, tarafsızlık esaslarına göre yapılır.

Haber ve programların seçilmesinde, işlenmesinde ve sunulmasında ve kültür ve eğitime yardımcılık görevinin yerine getirilmesinde Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal Cumhuriyetin, milli güvenliğinin ve genel ahlâkın gereklerine uyulması, haberlerin doğruluğunun sağlanması esasları ile organların seçimi, yetki, f;örev ve sorumlulukları kanunla düzenlenir.

Devlet tarafından kurulan veya Devlettten mali yardım alan haber ajanslarının tarafsızlığı

esastır"

Görüldüğü gibi 1961 Anayasasına göre temel değişiklikler şunlardır:

a) TRT özerk olmaktan çıkarılmıştır, "özerk" yerine konan "tarafsız", sözcüğünün fazla hükmü yoktur, çünkü aslında tüzel kişilerin değil, onların faaliyetlerinin (örneğin yayınların) tarafsız olup olması söz konusudur, bu da zaten hem eski metinde, hem yeni metinde (2.fıkra) belirtilmiştir.

b) 1971 Anayasasının orasına burasına serpiştirilen "ülkesi ve milletiyle bütünlük... milli güvenlik..." deyimleri bu maddede de sokulmuştur. Ayrı deyimler, bizce çok daha "vahim" bir biçimde 26.maddede eklenmiştir. Ru maddedeki "Kanun, halkın bu araçlarla (kamu elin-

lotaryacının reklamı. Açıkça "halkı yanıltıcı". Aroa ekran a-ğaları uygun buluyorlar. Daha pek çok örnek verilebilir yanıltıcı, aldatıcı reklamlara. Bu tür reklamların şaheseri Mayıs 1977'de ekranlara geldi.

Biliyoruz, bu yıl üniversite seçme sınavlarında değişik bi-yöntem uygulanacak, 4 yanlış karşılık 1 doğruyu götürülecek. "Götürecek de ne olacak, 358 bin adaydan ancak 35 bininin okuma olanağı bulacağı gerçeği orta yerde durmuyor mu?" sorusunu bir yana bırakalım yine, Seçme Sınavlarının başı Prof. A.Günalp demec üstüne demec veriyor "4 yanlış 1 doğruyu götürülecek" diye. Ve televizyonda reklam aynen şöyle:"4 yanlış 1 doğruyu nasıl götürmez. 16 Mayıs'ta... Dersanede". Halkı aldatıcı, yanıltıcı ve haksız rekabete (hem de devletle haksız rekabete) yol açıcı olmak bakımından bundan daha üstününü düşünebilen varsa beri gelsin. Bir başka madde, Madde 35-c şöyle diyor:"Aşağıda sayılan ürün ve hizmetlerle benzerlerinin reklamı kabul edilmez: Kanuni dayanağı olmayan şans oyunları." Bilindiği gibi para olarak ikramiye dağıtılan her tür piyango lar yasa-lara göre devletin tekelindedir, o nedenle bu tür piyango-lar, eğer özel kurumlarca dü-zenleniyorsa kanunsuzdur. Bir

büyük lotaryacı gazetenin bu tür piyango larının reklamlarına -mahkeme eliyle piyango nun ken-disi yasaklanıncaya kadar- te-levizyon ekranlarında bol bol yer verildi. "Günaydın numaralı tek gazetedir. Her gün çekiliş, her gün 20 bin lira Günaydın'da" "Şimdi Pepsi'den size milyon-larca lira tutarında ikramiye-ler. Para ikramiyeleri, bedava Pepsiler..." reklamları ise sü-rüp gidiyor. Bir başka örnek de ünlü "Ecevit Ecevit'i anlatıyor" reklamı (Bu reklam önce redde-dilmişti TKT'ce. Sonradan Kara-tâş' in müdahalesiyle yayınlan-dı). Reklam Esasları'nın 30 ve 31'inci maddeleri ise şöyle: "Reklamlarda kişilerin övgüsü ve yerilmesi yapılamaz (30). Reklamlarda politik propaganda

amacı güdülemez. Dolaylı veya doğrudan politik nitelik taşıyan reklamlar kabul edilemez (31)". Mahut kuralların 47'nci maddesinin c fıkrası da şöyle diyor:"Bira reklamı yalnız be-lirli markayı satmak veya ta-nıtmak için yapılır. Seyirciler yazı, söz ve görüntü ile bira-nın tiryakisi olmaya veya daha fazla içmeye teşvik edilemez". Epey karışık bir tümce. Ama a-çık olan şu: Yüzlerce genci el-lerinde şişelerle ve "Biraçılar merhaba:" hitabına "Merhaba!" diye karşılık verirken gösteren reklam bu maddeye keskince ay-kırır. Son örneğimizi 38'inci maddeye ilişkin verelim. Bu madde şöyle: "Reklam yayınla-rında seks, merhamet, korku ve benzeri unsurlara yer verilemez ve seyircinin ilgisini çekmek için bir vasıta olarak kullanı-lamaz". Hemen farkına varılıyor bozuk Türkçenin; Madde 38'deki cümle düşük. Ama bu, ekranlara "Love Story"yi getirenlerin de, "kadının bacaca görünüyör" diye "filmin 20 dakikalık bölümünü kesenlerin" de devrinde, TRT televizyonunda çocukların park-ta üzerinden kayması için kul-lanılan eğik düzlemlerde yada merdivenlerde "ısrarlı etek u-çuşması" numaralarıyla, külotlu çorap yada "popo okşama" numara-larıyla blucin reklamı yapılma-sındaki moral düşüklüğü örtemi-yor.

deki basın Jışı haberleşme ve yayır. araçları) haber almasını, düşünce ve kanaat lor o ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe olu-şumunu köstekleyici kayıtlama-lar kovaca;:" tümcesi şu biçimi almıştır: "Kanun, Devletin ül-kesi ve milletiyle bütünlüğü-nün, insan haklarına dayanan milli, demokratik, lâik ve sos-yal Cumhuriyetin, milli güven-liğin, ve ger. el ahlakın korunma-sı halleri dışında kalan bir sebebe dayanarak halkın Lu araçlarla haber almasını, dü-şünce ve kanaatlara ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe olu-şurunu emreleyen kayıtlar ko-lamaz".

Anayasanın 26'nci maddesindeki "Kişiler ve siyasi partiler kt-mu tüzel kişileri elindeki ba-sın dışı : abeifleşme ve yayın araçlarından faydalanma hakkı-

na sahiptir]-" hükmü, devlet te-kelindeki radyo ve televizyo-nun ancak tarafsız ve bağırsız bir "ñnetin altında olmasıyla zedelenmesi olur. Bu bakımdan da Anayasanın 26'nci ve yeni 121'inci maddeleri birbiriyle çelişki içindedir. 121'inci maddenin bu açıdan iptali için Anayasa Mahkemesinde dava aç-a-bilmek olanağı da, bilindiği gibi, yeni Anayasanın 147'nci maddesiyle kaldırılmıştı. Ger-çi bu olanak yasal olarak kal-dırılmamış olsaydı bile, Mec-liste bu konuya sahip çıkabi-lecek hiçbir parti yoktu.

Anayasa deği sikliğinden sonra, sıra TFT Yasasını değiştirmeye gelmişti. TFT Yasasının 18 mad-desini değiştiren tasarı TEM!' ye "re fonu yasaları" dizisi içinde ve öncelik ve ivedilikle Örüş; J:vk ürere sunuldu ve

I kabul edilerek 8 Kart 1972'de yürürlüğe girdi. Yeni yasanın kabulüyle ilgili bir konuşma yapan Devlet Bakanı Ali İhsan Göğüs şöyle diyordu: "Bu tasa-rının kanunlaşması ile Türkiye ülkesi ve milleti ile bir bü-tün olan ve Atatürk'ün çizdiği hedefe ulaşacak yönde yayınlar yapan, yani, Türkiye'nin sesi bir TRT'ye kavuşacaktır. Bu ka-nunla demokratik düzeni korumak ve savunmak iradesini Atatürk'ün çizdiği hedefe varmada -ki bağıllığı bütün dünyaya göster-miş bulunuyoruz- artık, bundan sonra, radvoda ihtilâl bildi-rileri haber diye yayımlanmaya-cak, anarşistlerle açık oturum-lar düzenlenmeyecek, kamuoyunu oluşturuyoruz diye sapık ve aşırı ideolojilere TRT yayınla-rında ver verilmeyecektir... Atatürk'ün dışında TFT hiçbir kılavuza muhtaç değildir." 23

Yeni yasa TRT'yi doğrudan Hükümetin denetimine sokuyordu, özerklik kaldırılıyor, "tarafsızlık" getiriliyordu. Kurumun görevleri arasından "eğitici, öğretici, eğlendirici, yurdu içinde ve dışarda tanıtıcı, yeterli, doğru ve tarafsız yayın yapmak" çıkarılmış; "kültür ve eğitime yardımcılık görevi" deyimi "milli kültür ve eğitime yardımcılık görevinde Türk Milli Eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine uyum" biçimine sokulmuştur. Ayrıca "yayımların kolayca anlaşılabilir bir dille yapılmasını sağlamak", "Milli Güvenlik ile genel ahlakın gereklerini ve milli gelenekleri gözetmek", "Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne bağlılığı güçlendirmek" gibi deyimler eklenmiştir. En önemlisi, eski yasa "TRT yayımlarının tarafsızlığı" ilkesini getirmişken, yeni yasada (Anayasaya rağmen) yalnızca haberler için tarafsızlık ilkesinden söz edilmektedir.

Yeni yasada Yönetim Kurulu 11 kişiden oluşuyor; bunların 3'ü hükümetçe atanıyor, 3'ü üniversitelerden seçiliyor ancak bu kez bu seçim dört dereceli hale getirilmiş. Yönetim Kuruluna müzik çevrelerinden de (yine dört dereceli seçimle) iki üye seçiliyor; TRT çalışanlarından seçilen iki üyelik kaldırılmış, bunun yerine en çok üyesi olan gazeteciler cemiyeti, işçi sendikaları konfederasyonu, işveren sendikaları konfederasyonu ile Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği ve Ziraat Odaları Birliğinin seçecekleri adaylar arasından (yine dört dereceli seçimle) gelen iki üyelik getirilmiş. Yönetim Kurulunun yetkileri iyice kısılmış. Artık Yönetim Kurulunun başkanı Genel Müdür. Genel Müdür ise artık Yönetim Kurulunca seçilmiyor, Bakanlar Kurulunca doğrudan atanıyor. Her yıl toplanacak 30 kadar üyeli bir TRT Danışma Kurulu öngörüyor yeni yasa. Bu kurulda 8 ayrı bakanlıktan temsilciler, Devlet Opera ve Balesi'nden Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonuna, Diyanet İşleri Başkanlığından Ticaret ve Sanayi Odaları Birliğine, Ziraat Odaları Birliğinden Kızılay'a kadar çe-

çitli kuruluşların temsilcileri katılıyor, 'İra Anayasal kuruluşlar ol.r.n TIC!OB, Türk Tabip Odaları Birliği, Türkiye Barolar Eirligi gibi kuruluşların temsilcileri yok Danışma Kurulunda.

Eğiticilik sırasında bir de "ek modde 4" eklenivermiş yasa: "TRT Kurumu radyo ve televizyon işletmeleri 275 sayılı Toplu Sözleşme ve Grev ve Lokavt Kanununun 20'nci maddesinin 8'inci fıkrasında öngörüldüğü anlamda eğitim ve öğretim kurumu sayılırlar". "TRT'yi eğitim ve öğretimin kurumu saymanın nedeni ne ola?" dersiniz 275 sayılı yasanın 20'nci maddesinin 8'inci fıkrasına bakın, şunu görürsünüz: "Eğitim ve öğretim kurumlarında grev yapılamaz". Yöntem dolambaçlı da olsa amaç açık.

Yeni yasa, yürürlüğe girdiği gün (Genel Müdür seçiminde davranışını gördüğümüz) mevcut Yönetim Kurulunun görevinin sona ereceğini de hükme bağlamayı ihmal etmiyordu.

8. "HALKÇI" TRT (1974-1975)

8.1. İsmail Cem Genel Müdür

14 Ekim 1973 seçimlerinde halk faşizme karşı tavrını koydu. 1950'den beri ilk kez CHP Mecliste yüzde 40'in üstüne çıkabilmişti. Uzun çabalardan sonra 25 Ocak 1974'te Ecevit Hükümeti kuruldu. 14 Şubat'ta da İsmail Cem TRT Genel Müdürlüğüne atandı. Böylece TRT'de 15 ay sürecek yeni bir dönem başlıyordu. Bu 15 ay, son 6 yıl içinde TRT'nin başında yasalara uygun olarak gelmiş bir Genel Müdürün bulunduğu tek zaman aralığıdır.

İsmail Cem TRT'nin başına faşist bir dönemin ardından geldi; bu nedenle Cem TRT'si üzerine yazılanlar, söylenenler genellikle karşılaştırma niteliği taşıdı. Hele bugün geri baktığımızda Cem döneminin en büyük özelliğinin iki faşist dönem arasında sıkışmışlığı olduğunu görüyoruz. İki koyu karanlık arasında bir nefes alma, bir ferahlama olarak karşımıza çıkıyor bu dönem, ve doğal

olarak öyle ele alınıyor. Bu ise değerlendirmelerin eksik, hatta yanlış olması sonucunu doğuruyor. Cem döneminin yeterli bir çözümü henüz yapılmış defil, oysa böyle bir çözümlene -özellikle şu günlerde- çok gerekli. Biz burada birkaç ana nokta üzerinde kısaca durmakla yetineceğiz.

Cumhuriyet Halk Partisi 1973'ten sonra 12 Mart'ın TRT'de gerçekleştirdiği yıkımı giderecek hiçbir çabada bulunmadı. İki önemli etken rol oynadı bu olguda. Bir kere CHP 12 Mart dönemindeki Anayasa değişikliğine karşı çıkmamıştı, TRT'nin özerkliğinin yokedilmesinde önemli payı vardı. İkinci olarak, CHP hükümet olduktan sonra ülkedeki toplumsal muhalefeti derleyip toparlayamadı, toparlamak şöyle dursun bundan sürekli uzak durmayı yeğledi. Kendini Meclise "hapsetti" (muhalefete geçtikten sonra bu tutumu çok daha belirginlik kazandı. Bu olgu, elbette, CHP'nin sınıfsal niteliğinin sonucu). Bu tutum içinde TRT'nin bir zananlar özerk olduğu unutuldu. İsmail Cem Genel Müdür olduktan sonra verdiği demeclerden birinde TRT'nin özerk olup olmamasının pek önemi bulunmadığını, tarafsızlığı gözeterek Kurum sanki özerklik statüsüne sahipmiş gibi çalışacağını açıkladı³. (Bu konuda Elektrik Mühendisliği, Ocak 1975'te şöyle diyordu²⁵: "TRT Genel Müdürü İsmail Cem 'TRT'nin özerkliğe ihtiyacı yoktur' diye buyuruyor, öyledir. Çünkü TRT'nin halkın gerçek çıkarları yönünde bir yayını amacı yoktur ki özerkliğe ihtiyacı olsun.") Cem'in Genel Müdür yardımcısı Hıfzı Topuz'dan aşağıdaki iki alıntı iki yılda nereden nereye gelinebileceğini göstermek bakımından ilginç: "TRT'nin özerk olmamasını uygulamada hiç hissetmedik. Ama özerkliğin yasal temellere oturtulması elbette radyolar için de güvencedir" (1975 Nisan²⁶). "Her şeyden önce radyo ve televizyonu hükümetin elinden kurtarmak gerek. Yarın Halk Partisi iktidara gelse bile radyo ve televizyon hükümete bağlı olmamalı... Bizde de Milliyetçi Cephe koalisyonunun radyo ve televizyonu nasıl kullanmaya kalktığını gördükten sonra bu yolları başvurmak gerekiyor.

Bu bir yasal sorun. TRT'nin statüsü ve yapısını derhal değiştirerek demokratik ve devlete karşı bağımsız bir yapıya yönlmek gerek." (1977 Mayıs 31, 39).

İsmail Cem TRT'nin başına geldiğinde televizyon haftada 5 akşam (yaklaşık 20 saat) yayım yapıyordu. Cem geldiğinin 18'inci gününde "Telespor"u ekleyerek, 31'inci gününde yayınları haftada 6 geceye çıkararak yayın süresini haftada yaklaşık 30 saate yükseltti. Bundan iki ay sonra da maç nakillerinden oluşan çarşamba programlarıyla yayınlar 7 güne yayıldı. Cem'in büyük bir başarı olarak sunduğu süre uzatılması aslında yeterli hazırlık olmadan gerçekleştirilmiş, kolay alkış toplamaya yönelik bir uygulamadır. Eir kez şu gerçeği anımsayalım: 1973'te 91725 kişi üzerinde yapılsn bir ankette²⁸ TV seyircilerinin yüzde 100'e çek yakın bir kesiminin televizyonlarını yayın başlar başlamaz açtıkları ve yayın biterken kapattıkları saptanmıştı. Böyle bir izleyici ortamında yayınların süresinden önce içeriği üzerinde durmak gerekir. Değerli araştırmacı Uygur Kocabaşoğlu²⁹ bu konuda şunları yazıyor: "Yayın saatlerini olanakların ötesinde artırmanın sakıncaları üzerinde çok söz edildi. Bazılarının 'televizyonun çocukluk hastalığı' dediği bu illete TRT yönetimi daha işin başında yakalandı. Karşısında her türlü yeniliğe hasret, TV denen bu sihirli kutudan yayınlanan herşeyi kabullenen bir seyirci kitlesi de bulunca, TRT yönetimi, TV yayınınihaftada 7 güne ve ortalama 50 saatin üzerine çıkardı. Yalnız çocuklukta değil, büydükçe de televizyonun yakasını bırakmayan bu hastalık, yani niteliğin yerini niceliğin alması, ilk bakışta şu gelişmelere yol sctı:

- 1) Öz kaynaklarla yayın süresini doldurmak olanağı bulunamadığı için, yabancı programlara kucak açıldı.
- 2) FfUence, spor, aktüalite, magazin tipi programlar ağırlık kazandı.
- 3) Özellikle TV oyunu ve film giti program türleri sonu bir türlü gelmeyen dizi programlara dönüştü.

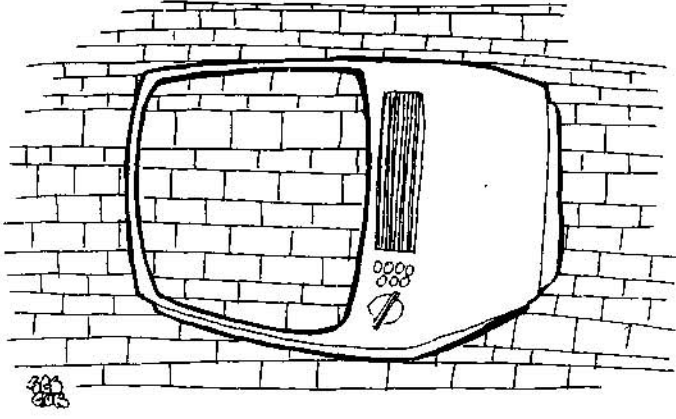
... İleri kapitalist ülkelerce

ortaya atılan bir norma göre, bir TV sisteminin gelişmişliğini günlük yayın süresiyle ölçmek gelenek ol.r.us. Böylece ne söylendiği, kime söylendiği ve nasıl söylendiği ikinci planda kalıyor. Haftanın ne kadar çok günü, ne kadar çok yayın yapabilirsen o kadar başarılı sayılıyorsun. TRT Genel Müdürü de buna yakın bir anlayışla olsa gerek, yaptığı bir basın toplantısında, yeni yayın döneminde yayın süresinin, 'gelişmiş, oturmuş ülke televizyonlarının yayınına eşit' olduğunu söylüyordu (Barış Gazetesi, 5 Eylül 1974). Gelişme durumunda olan televizyonlar bir kez bu çarka kapıldılar mı, ekranları en uzun süre dolduracak programları yapmaya, daha doğrusu ithal etmeye karşı konulamıyor."

Yayın süresinin artırılmasıyla da gerçekten ekranları "bol spor, bol eğlence, bol müzik" kapladı. Televizyon; Görevimiz Tehlike, Kaçak, İki Açık göz, Korkusuz Kahramanlar, Demir Maskeli Adam, Tatlı Cadı, Bonanza, Aşk Hikâyesi, Söz Savunmanın, Tatlı Sert, Kaygısızlar, Uzak Yolu ve benzeri dizi filimlerin istilasına uğratıldı. Bunların önemli bir bölümü haberlerden hemen önceki ve hemen sonraki saatlere yerleştirildi. Ekim 1974'te yeni sezon "40 hafta 2 bin saat" sloganıyla, "Kaçak'tan büyük kentler bıkmış, ama Anadolu istiyor... Alo Polis çok tuttu" gibi demecilerle açılıyordu³⁰. örnekleri çoğaltmak olanaklı ama gereksiz. 1974'ten 1975'e televizyon toplam yayın süresi yüzde 62 artarken spor yayımlarının süresi yüzde 320, müzik-eğlence yayımlarının süresi yüzde 200, reklamlar yüzde 100 arttı; buna karşılık kültür-eğitim yayımlarının süresi yüzde 43 azaldı. Sonuçta, 1975 yılında televizyon ekranlarına yaklaşık 800 saat film ve dizi film, 500 saat haber, 450 saat müzik-eğlence, 280 saat spor, 170 saat kültür-eğitim programı, 160 saat çocuk programı, 150 saat reklam geliyordu. Filr.ler ve dizi filmler bir yana kültür-eğitim programlarının, çocuk programlarının büyük bölümü dış kaynaklıydı, hatta küüi çocuk dizi filmleri Türkleştirilmeden İngilizce olarak oynatılıyordu.

Özellikle denetim yetersizliklerinden ve hızlı süre uzatımından ötürü müzik programları da her tür niteliksiz, yoz müziğe açıldı. İlk in iddialı bir biçimde başlatılan, müziğe yer vermeyeceği açıklanan Hafta Sonu programları da birkaç haftadan sonra aynı yolun yolcusu oldu'. P.acı ve televizyonların plak şirketlerinin gizli reklamcılığını yaptığı söylentileri artarak sürdü.

Yukarda ayrıntılarına girilmeden belirtilen genel anlayış ve yayın çizgisinin yanısıra TRT'de olumlu girişimlere de tanık olduk. Özellikle, daha önce de değindiğimiz gibi, 12 Hart TRT'sinden sonra Cem TRT'si demokratik radyo ve televizyona doğru bir adım oluşturdu. Faşizmin açık beyin yıkama programlarına son verildi. Eldeki olanaklar içinde doğru dürüst yerli yapımlar (Evler Evler, Yaşar Yaşamaz gibi) gerçekleştirildi. Televizyonda gösterilen filimler daha iyi bir seçimden geçirilmeye başlandı. 20'nci Yüzyıl Dosyası gibi yararlı dizi filmler de ithal edildi. Haberler daha doğru, daha güvenilir duruma getirildi. Kıbrıs Savaşı süresince yeterli, etkili yayın yapıldı, şovence yayınlara pek yer verilmedi. Yukardanberi saydığımız nedenlerden ötürü bu dönemde TRT sağ cephenin sürekli eleştirisine hedef oldu. Kanımızca TRT yönetiminin geneldeki başarısızlığının temel nedeni (özerk olmayışının yanısıra) bu alanda eleştiri hakkının sadece sağa bırakılmış olmasıdır. 1975 yılı başında bu temel nokta şöyle dile getiriliyordu: "Bu dönemin en az başarılı uygulamaları, bütün eleştiri hakkının sadece sağa bırakıldığı alanlarda görüldü. Sağın, kurnazca saptadığı bir taktik sonucu, kuvvetli bir ateş altında tuttuğu alanlarda Kalk Partisi devamlı olarak geriledi. Sağdan gelen eleştiri bombardımanı karşısında solun içine düştüğü anlaşılır.ası zor suskunluk sadece sağın işine yaradı. Üstelik sağın devamlı baskısı altında, tek yanlı eleştiri altında ortaya çıkan ürünün ilerici bir özelli-i olduğu inancı yayıldı. En tehlikelisi, bu uygulamaların yürütücüleri de yaptıklarını ilerici işler sanmaya

başladılar. Böylece sağın en çok hücum ettiği uygulamaların solculuk sayılması gibi garip bir gelişçe doğdu. Gerçekle hiçbir ilgisi yok iken...

Eirinci örnek, TRT ile ilgili. İlk denemelerden sonra sağ cephe buradaki zayıflığı hemen sezdi. Ve hep birlikte her hafta devamlı olarak TRT'yi eleştirdi. TRT bu eleştiriler karşısında gittikçe geriledi. Tarafsız olması gereken bu yayın organı yayınlarıyla sağın en güçlü seslerinden birisi haline geldi. Hâlâ da öyle. Hın güncel konularda, hem de uzun dönemin yayıncılık anlayışında. Çürüyen toplumlarda radyo ve televizyonculuğa düşen "uyutuculuk" görevini, tüketim ekonomisini kamçılama işlevini, yaygın bir biçimde yayma endişesi içinde...

TRT'deki oyun bir süre sonra anlaşıldı. Belki de göze hitap ettiği için. Ama anlaşıldığı zaman iş işten çoktan geçmişti...³²"

Ecevit Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra Cem'e yöneltilen eleştiriler yıpratma, karalama kampanyalarına dönüştü. Mecliste özellikle AP ve DP'li temsilcilerin zaman zaman Cem'e şiddetle hücum ettikleri görüldü. Milliyetçi Cephe Hükümeti 31 Mart 1975'te güvenoyu almıştı. İsmail Cem'in görevden alınma kararınının Cumhurbaşkanını nc.1 imzalanmayacağı umuluyordu, bu umut boşa çıktı, kararname 11 Mayıs'ta Korutürk tarafından imzalandı, 16 Mayıs'ta da Cem'e bildirildi. Aynı kararname Yalçıntaş'ı TRT Genel

Müdürlüğüne getiriyordu. Böylece 17 Mayıs 1975'te TRT'de kararlık dönem başladı.

8.2. Cem Döneminde Padyolar

Radyolarda 1 Ocak 1975'ten başlayarak üç ayrı programdan oluşan "şebeke düzeni" uygulamaya kondu. I. Program adı verilen ve daha çok geniş kitlelere dönük yayın yapacağı açıklanan program Ankara (200 KHz, 120 KK) İstanbul (1016 KHz, 1200 KW), İzmir (926 KHz, 200 KK), Antalya (890 KHz, 600 KW), Diyarbakır (1016 KHz, 300 KW), Erzurum (245 KHz, 200 KW) ve Kars (1016 KEZ, 2 KW) vericilerinden yayımlanacaktı. II. Program daha çok haber, yorum; daha "yüksek düzeyde" programlar içerecek, Ankara (182 KKz, 1200 KW) ve İstanbul (701 KHz, 150 KW) vericilerinden yayımlanacaktı. Daha önce Ankara, İstanbul ve İzmir il radyolarına verilmiş (yukarıda üzerinde durduğumuz) "mutlu azınlık için müzik kutusu" işlevi,şebeke düzeninde III. Program Ankara, İstanbul, İzmir "il radyoları" (orta dalga, 2 KW) ve Ankara, İstanbul çok kısa dalga vericileriyle yayına başladı.

Bu dönemde hepsi Fransız Thomson CSF firmasından olmak üzere İzmir ve Erzurum 100 er KW' ilk ek vericileriyle 1200 KW gücünde İstanbul vericisi hizmete girdi (Çizelge 1, 2). Bu firmadan almar. vericiler için 5 milyon Fransız Frankı dolayında borca girilmiştir. Daha önce sözünü ettiğimiz 1200 KW gücündeki Ankara vericisiyle Mayıs 1974'te hizmete giren 1200 KH'lık İstanbul vericisi-

ni kurulduklarından bugüne kadar doğru dürüst çalıştırma olanağı bulunamadı. Kati kabulleri de yapılan bu vericiler, günümüzde de, ortalama birkaç saatte bir yayın kesilmesi ortaya çıkarmakta.

Korsan radyolar Cem döneminde de yayınlarını sürdürdüler. Adana'nın Kozan ilçesinde Ali Azmi Güven adlı vatandaşın kurduğu ve bölgede "Azminin Radyosu" adıyla tanınan radyo bu dönemde yayına geçti. Sabahın erken saatlerinden gece 23.00 e kadar yayın yapan bu radyoda "Başbuğ'un en sevdiği şarkılar ve MHP marşları çalınmakta, Cuma günleri camiden naklen vaaz yayını yapılmakta, seks konuları ele alınmakta"³³.

Yalnız yasadışı olmakla kalmayıp zararlı ve yoz müzik yayınlarıyla TRT'nin zaten tutarsız ve yanlış kültür ilkelerini de altüst eden polis ve meteoroloji radyolarını hiç olmazsa yayınları açısından denetim altına alma konusundaki girişimler hakkında Cumhuriyet**³⁴ şunları yazıyor: "TRT Genel Müdür Program Yardımcısı Hıfzı Topuz geçen hafta polis ve meteoroloji radyoları yetkilileri ile bir toplantı yapıp TRT'nin kontrolü altına girmeleri gereğini açıkladı. Meteoroloji Radyosu Müdürü daha kontrol sözünü duyar duymaz 'Merak etmeyin. Biz o işi yaptık. Çalışan bütün elemanlarımızın MIT'ten raporu var' dedi. Topuz söz konusu kontrolün kişiler değil, yayınla ilgili olduğunu uzun uzun anlattı. Türkiye'de radyo ile yayın hakkı kanunla TRT'nin tekeline verilmişti... Bu iki radyonun müzik yayınları ise eleştiri konusu oluyordu... Polis Radyosu Müdürü, dolmuş müziğini mecburen yayımladıklarını, çünkü bu yayın da olmasa halkın bu tür müzik dinlemek için Demirperde gerisi radyolarını açacağını anlattı... Örneğin Budapeşte Radyosunun Türkçe yayınlarına gönderilen mektup sayısı ayda 20 bini bulmuştu... Topuz 'sizin radyolarınıza daha fazla tolerans gösterileceği muhakkaktır. Ama asgari bir denetim içine girmeniz gerek' dedi".

Yasa çiğneyenlere gösterilen "tolerans" o dönemde de, bugün de aynen sürüyor.

8.3. Televizyonlar

1974 ve 1975 yıllarında televizyon istasyonları sayı ve güç olarak hızla artmaya devam etti. 1974'te Eskişehir (100 KW) Edirne (30 KW), Adana (30 KW), Elmadağ (10 KW) vericilerinin yanısıra 70-70C Watt gücünde Diyarbakır, Gaziantep, Trabzon, Antalya, Afyon, Amasra, Ayvalık, Bursa, Cihanbeyli, Döğüdağ, Kulu, Erdemli, Hatay, Kayseri, Kırıkkale, Topaklı, Manisa ve Yozgat vericileri hizmete girdi. 1975 yılında da Diyarbakır (100 KW), Gaziantep (30 KW), Trabzon (30 KW) ve Samsun (30 KW) vericilerinin yanısıra küçük güçlü Kars, Konya, Amasya, Çorum, Gültepe (izmir), Küçükintilli ve Yarbaşı vericileri hizmete girdi.

KAYNAKLAR

- 1 Hasan Refik Ertuğ, Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri, İ.Ü.İktisat Fakültesi yayınları, İstanbul, 1951.
- 2 Oya Tokgöz, Türkiye ve Ortadoğu ülkelerinde Radyo Televizyon Sistemleri, A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi yayınları, Ankara, 1972.
- 3 Semih Tuğrul, Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları, Koza Yayınları, İstanbul, 1975.
- 4 Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946, Doğan Yayınları, Ankara, 1971.
- 5 Türkiye Ansiklopedisi 1923-1973, Kaynak Kitaplar, İstanbul, 1974, s.1192, 1482.
- 6 Turgut Özakman, Radyo Notları, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü yayını, Ankara, 1969.
- 7 Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, Bilgi Yayınları, Ankara, 1976.
- 8 Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi, Tüm İktisatçılar Birliği yayını, Ankara, 1976.
- 9 Aysel Aziz, "Yurdumuzda TRT

Dışındaki Yayın Durumu", A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 26, Sayı 4, s.113-137, Aralık 1971.

- 10 Mahmut Tali Öngören, Televizyon Kılavuzu, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1972.
- 11 Cumhuriyet, 24.3.1969.
- 12 Muammer Aksoy, "Mahkum Edilen TRT", Ortan, Sayı 5, 28 Haziran 1971.
- 13 "Milliyet 1971" Yıllığı, İstanbul, 1972, s.358-359.
- 14 Ortan, Sayı 16, 13.9.1971.
- 15 Toplum, Sayı 29, 20.10.1972.
- 16 Cumhuriyet, 31.1.1977.
- 17 Elektrik Mühendisliği, Cilt 7, Sayı 75/76, Mart/Nisan 1963, s.16-17.
- 18 Milliyet, 12.3.1976.
- 19 Refik Özdek, Hedef TRT, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş., Ankara, 1977.
- 20 Ortan, Sayı 9, 26 Temmuz 1971, s.17.
- 21 Ortan, Sayı 11, 9 Ağustos 1971, s.15.
- 22 "Milliyet 1971" Yıllığı, İstanbul, 1972, s.145.
- 23 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Birinci Yıldönümünde Türkiye'den Çizgiler, Anadolu Ajansı, Ankara, 1972.
- 24 Feyyaz Gölcüklü, Haberleşme Hukuku (Basın-radyo-TV), A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1970, s.215-220.
- 25 Elektrik Mühendisliği, Cilt 19, Sayı 217, Ocak 1975, s.13.
- 26 Cumhuriyet, 21 Nisan 1975.
- 27 Milliyet, 28 Mayıs 1975.
- 28 Hürriyet, 2 Temmuz 1973.
- 29 Uygur Kocabaşoğlu, "Türkiye'de Televizyon Uygulaması Üzerine", Elektrik Mühendisliği, Cilt 19, Sayı 217, Ocak 1975, s.14-18.
- 30 Haluk Şahin'le Görüşme, Cumhuriyet, 23 Eylül 1974.
- 31 İsmail Cem, TRT'de 500 Gün, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1976.
- 32 Yalçın Küçük, "Halk Partisi'nin Sağı Solu", Cumhuriyet, 9 Ocak 1975.

33 M.T.Öngören, "TFJ Televizyonunda Yasaklar", Elektrik Mühendisliği, Cilt 19, Sayı 217, Ocak 1975, s.29-36.

34 World Radio TV Handbook 1976, Eillboard, Londra, 1976.

35 World Radio TV Handbook 1972, Billboard, Londra, 1972.

36 "Ülkemizde Radyo ve Televizyonun Genel Çizgisi", Elektrik Mühendisliği, Sayı 217, Ocak 1975, s.7.13.

37 Düstur, III.Tertip, 1955, s.1461.

38 Hıfzı Topuz, Televizyon, Radyo, Basın ve Afişle Seçim Savaşları, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

39 Ahmet Kahraman, "Azmi'nin Radyosu", Yeni Ortan, 4 Mayıs 1975.

Cumhuriyet, 30 Eylül 1974.

40 Radyo Televizyon Ücret Tarifesi, Resmi Gazete, Sayı 13848, 28 Mayıs 1971.

41 TRT Genel Müdür Yardımcısı Şemsettin Gönenç; 25.4.1972 gün ve 083-51/994 sayılı yazısı. Elektrik Mühendisliği, Cilt 19, Sayı 217, Ocak 1975, s.35.

42 Siyah-Beyaz ve Renkli Televizyon Etüdü, Elektronik Cihazlar İmalatçılar Derneği Yayını, No 1.

43 Aylık İstatistik Bülteni, 1975, I-IV, Devlet İstatistik Enstitüsü.

44 "Televizyonun Kapsayamadıkları", Elektrik Mühendisliği, Cilt 19, Sayı 217, Ocak 1975, s.37-39.

45 İktisadi Rapor 1972, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara, 1972.

46 Türkiye İstatistik Yıllığı 1975, DİE, Ankara 1976.

47 Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1976, DİE, Ankara 1977.

48 Nevsueek, 22 Nisan 1974, s.34-35.

49 Tunçtan Baltacıoğlu, Türkiye'de TV Reklam Harcamaları, AİTİA Yayını No 90, 1975, Ankara.

50 TRT 1975 Yayın Programı, Genel Müdür Yardımcılığı Yayınları No 1, s.13.